

Masarykova univerzita v Brně

Filozofická fakulta

Historický ústav

Léto 1945 v českém pohraničí na příkladu okresu

Litoměřice

(magisterská diplomová práce)

Bc. Hynek Oberhel

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.

Brno 2010

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl všechnu použitou literaturu a prameny.

30. června 2010

.....
podpis

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Tomáši Dvořákovi, Ph. D. a konzultantovi Mag. Adrian von Arburgovi, Phil. D. za ochotnou spolupráci a za podnětné nápady a připomínky.

Obsah:

1. Úvod	5
2. Osvobození	8
2. 1. Litoměřice	8
2. 2. Lovosice	11
2. 3. Ústěk	11
3. První poválečné dny	13
3. 1. Vojenské obsazení	15
4. Správní vývoj	20
5. Perzekuce německého obyvatelstva	24
6. Letní odsuny	29
7. Internační středisko Malá pevnost Terezín	37
8. Čas odplaty	41
8. 1. Vražda v Třebívlicích	41
8. 2. Malá pevnost Terezín	42
8. 3. Liběšický incident	44
9. Antifašisté	46
10. Osídlení	47
10. 1. Osidlování zemědělské půdy	50
10. 2. Volynští Češi	52
10. 3. Školství a kultura	53
11. Bezpečnostní situace	55
12. Přítomnost Rudé armády	61
Závěr	64
Prameny	68
Literatura	69
Seznam zkratk	71
Přílohy	72

1. Úvod:

Byl květen roku 1945, válka v Evropě skončila, nacistické Německo bylo poraženo a svět stál na prahu nové doby. Obnovené Československo, stejně jako jiné evropské země, bylo plné euforie, nadějí a očekávání. Otázka československého pohraničí byla jen kamínkem v této mozaice poválečných událostí, republika se navracelo odtržené území, ve kterém si české obyvatelstvo nyní chtělo vládnout a hospodařit samo.

Období od května do srpna 1945 tvoří významnou etapu vývoje pohraničí v mnoha ohledech ovlivňující vše, co přišlo potom. Byly položeny základy nového osídlení a rozhodlo se o řešení klíčového problému pohraničí – odsunu německého obyvatelstva. Konfiskací německého majetku a na něm ustanovených národních správ se v pohraničí řešila otázka hospodářská. Lze konstatovat, že na konci léta 1945 bylo v pohraničí vše zásadní a rozhodující rozhodnuto, či ustanoveno. V následujících měsících pak již šlo jen o praktickou realizaci všech záměrů, které byly v tomto pohnutém období započaty.

S pomocí dostupných archivních materiálů a vědeckých publikací jsem se snažil rekonstruovat události oné doby se vším dobrým i zlým, co přinesla. Tato práce je zaměřena na zpracování a hlubší pochopení dané problematiky na regionální úrovni, zasazené do obecného kontextu dějinných souvislostí. V tomto případě se jedná o okres Litoměřice (v rozsahu jeho tehdejších hranic) se všemi specifiky, která odlišují vývoj v této oblasti od zbytku pohraničí. Tato práce je zaměřena na změnu poměrů, ke kterým v pohraničí došlo po skončení 2. světové války se všemi doprovodnými jevy, které s tímto přerodem souvisí. Témata, kterými se tato práce zabývá jsou: osvobození okresu Rudou armádou a její následný pobyt v oblasti, bezpečnostní poměry a vývoj nové politické správy, letní odsuny německého obyvatelstva a postavením Němců ve společnosti a konečně nové osídlení okresu a vše, co s tímto procesem souviselo.

Literatura zabývající se poválečnou situací v Československu je poměrně bohatá. Jedná se především o práce Tomáše Staňka. Výbornou práci, zabývající se danou problematikou, napsali Stanislav Biman a Roman Cílek. Dále to jsou práce Jaroslava Kučery a Jana Křena. Významné studie napsal též švýcarský historik Adrian von Arburg. Z hlediska historické přítomnosti Němců v Čechách a jejich následného odsunu jsou zde práce Milana Sládka. Na regionální úrovni se danou problematikou zabývá Zdeněk Radvanovský pro oblast Ústí nad Labem a pro jižní Moravu je to Martin Markel. V případě Litoměřicka to jsou Miroslava Benešová, Vojtěch Blodig a Marek

Poloncarz. Ti se však zabývají především situací v internačním středisku Malá pevnost Terezín. Dále to je několik studií v regionálním vlastivědném sborníku Litoměřicko. Zajímavou prací je i nepublikovaný rukopis Stanislava Bimana, který se zabývá poměry na Litoměřicku v prvních dvou poválečných letech. Tato práce však popisuje jen regionální události bez reflexe obecných souvislostí. V řadě informací, jedná se především o statistické údaje, se naše výstupy rozcházejí. Poměrně stručné informace k tomuto období lze najít i v knize Dějiny města Litoměřic vydané pracovníky archivu. Tato publikace má spíše populárně naučný charakter. Informace týkající se perzekuce německého obyvatelstva a letních odsunů jsem použil ze své bakalářské diplomové práce.

Prameny, se kterými jsem pracoval, jsou především archivní fondy Státního okresního archivu Litoměřice se sídlem v Lovosicích (dále jen SOkA Lovosice). Bohatým informačním zdrojem je fond Okresního národního výboru Litoměřice 1945-1960, dále fond internačního střediska Terezín. Dílčí informace pak lze nalézt ve fondu Městského národního výboru Litoměřice 1945-1960. Ve fondu Osídlovací komise ministerstva zemědělství v Litoměřicích 1945-1950 (1958) lze najít něco o osídlování. Další informace, především k době bezprostředně po osvobození města, je možné nalézt v dochovaných regionálních periodikách. Zajímavým pramenem jsou kroniky měst Litoměřice a Lovosice, které obsahují neocenitelné zprávy především z dob těsně po osvobození. Bohužel tyto kroniky byly psány retrospektivně a jsou dosti stručné.

Další významné prameny se nachází v Archivu bezpečnostních složek Brno-Kanice (dále jen ABS Brno). Zde bych vyzdvihl především tři fondy. Zemské velitelství SNB Praha (A14), Hlavní velitelství SNB (A17), Správa StB Ústí nad Labem-I. díl (B4). Některé další informace jsem čerpal z fondu Sekretariát MV (A2/1).

Další, spíše doplňující informace, jsem čerpal z Vojenského ústředního archivu Praha (dále jen VÚA Praha). Byly to fondy MNO 1945, fond Styční důstojníci pro odsun Němců (SPON), fond Styční důstojníci MNO (1945-1950) a fond Velitelství vojenské oblasti 1 (1945-1950).

Politický okres Litoměřice měl jinou podobu než v dnešní době. Města, jako Roudnice nad Labem a Libochovice, byla až do roku 1960 samostatnými politickými okresy. Některé obce k tehdejšímu okresu náležející jsou dnes součástí okresů Ústí nad Labem nebo Česká Lípa. Město Štětí bylo tehdy součástí politického okresu Dubá. Okres byl dále vnitřně členěn na tři soudní okresy: litoměřický, lovosický a úštěcký.

Jednalo se o okres především zemědělský se zaměřením na chmelařství, zelinářství, ovocnářství a vinice. Průmysl byl v menší míře zastoupen v Litoměřicích, především však v Lovosicích.

Litoměřický okres byl před válkou v několika ohledech specifickou oblastí. Nepatřil mezi příhraniční oblasti a po Mnichovské konferenci v roce 1938 byl rozdělen na dvě části. Německá část byla připojena k Říši, česká část zůstala součástí Československa, následně Protektorátu Čechy a Morava. Přírozenou hranicí se stala řeka Labe a v západní části okresu jižní úpatí kopců Českého Středohoří. To málo, co zbylo z původního okresu, jednalo se o několik vesnic, bylo připojeno k politickému okresu Roudnice nad Labem. Co do etnického rozložení obyvatelstva byl okres velice různorodý. Ve větších městech, jako jsou Litoměřice, Lovosice a Ústěk, žilo více Němců. Horské oblasti Sebusínska a Třebušínska a celý ústěcký soudní okres byly ryze německé. Zemědělské oblasti v nížinách a podél řeky Labe již byly smíšené a obce na jihu okresu už byly ryze české. Po válce byly Litoměřice také významné v tom, že zde měl sídlo oblastní zmocněnec, který dohlížel na odsun Němců z celé Ústecké oblasti (okresy Chomutov, Most, Teplice, Bílina, Duchcov, Ústí nad Labem a Děčín).

Sčítání obyvatelstva v roce 1930:¹

	Celkem	Čechů	Němců	podíl v %
okres	97 775	34 283	60 703	62,1 / 37,9
s. o. Litoměřice	54 274	21 345	30 670	56,5 / 47,5
s. o. Lovosice	25 234	12 524	12 524	50,0 / 50,0
s. o. Ústěk	18 267	656	17 509	95,9 / 4,1

¹ Stanislav Biman: Odsun Německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947. nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Východiska“.

2. Osvobození:

Jaro 1945 proběhlo na Litoměřicku poměrně dramaticky. Rudá armáda (dále jen RA) postupovala směrem k Litoměřicím ze severu podél břehů řeky Labe. Z východu postupovala polská armáda. V okrese došlo ke značné koncentraci německých ozbrojených sil v podobě bezpečnostních složek, Hitlerjugend (dále jen HJ), Volkssturmu, posádky wehrmachtu v síle pěšího pluku, tisícovka mužů zbraní SS včetně zpravodajské školy přesunutá do Litoměřic z Mnichova, příslušníci politické školy Napola sídlící na zámku v Ploskovicích, příslušníci Luftwaffe a Sonderkommando B5 hlídající vězně v podzemní továrně Richard, dále pancéřová brigáda R3 a tankové jednotky SS divize Das Reich. Litoměřice byly pro německou armádu důležité ze dvou důvodů. Za prvé se město mělo stát opěrným bodem obrany Prahy a mělo být bráněno za všech okolností i za cenu úplného zničení. Za druhé most přes řeku Labe ležel na přímých únikových trasách Schörnerovy armádní skupiny Mitte.

Koncem dubna 1945 procházel po silnici Sebužín – Tlučeň transport z něhož byli ubiti dva muži a pohřbeni na úpatí Havranního vrchu u obce Sebužín. V obci Strážiště byl po osvobození odhalen hromadný hrob válečných zajatců, zastřelených během pochodu smrti. Další hromadné hroby byly objeveny v obcích Církvice, osadě Hrušovka, Chotiměř, Konojedy, Levín, Libochovany, Litoměřice, Lovosice a Sebužín.

2. 1. Litoměřice:

Pod vlivem událostí konce dubna a počátku května 1945, kdy bylo osvobození litoměřického okresu na spadnutí se v nedaleké obci Žitenice dne 27. dubna 1945 utvořil Revoluční okresní národní výbor (RONV) v čele s ing. Janem Homolkou a Miroslavem Rochovanským (oba ze Žitenic) a dalších osob z Litoměřic. Byl vypracován plán na převzetí města a následně celého okresu.² Tento RONV byl jedinečný v tom, že vznikl bez účasti komunistů.³

Mezitím bylo na tajné poradě vedoucích nacistů v Litoměřicích rozhodnuto, že město bude za všech okolností bráněno a 4. května 1945 obsadily jednotky SS – Nachrichtenschule hranice mezi Protektorátem a Sudety. Litoměřické předměstí v Želeticích bylo již obehnané protitankovým valem, minovým polem a dalšími

² Svobodný Máchův kraj, 3. května 1946.

³ Kolektiv autorů: Dějiny města Litoměřice. Litoměřice 1997, str. 329.

zátaras. Samotný most byl podminován. Na všech důležitých silnicích byly postaveny zátaras. Obdobná bezpečnostní opatření byla učiněna i na Richardu. K těmto pracem byly nasazeni vězni z Terezína a dokonce i váleční zajatci, mnozí z nich během prací zahynuli.⁴

Nastalo ráno 5. května 1945. Z Protektorátu docházely první zprávy o odstraňování německých nápisů, vyvěšování státních vlajek a o prvních střetech pražského povstání. Odpoledne se místopředseda RNV V. Rochovanský vydává do Bohušovic nad Ohří navázat styky s MNV okolních měst a obcí. Pro nedostatek vlastních sil zde žádal posily pro litoměřickou skupinu. Současně se dohodli na udržování stálých spojek mezi Litoměřicemi a Bohušovicemi. V Žitenicích se podařilo převzít zbraně Volkssturmu, kerými byli dozbrojeni „povstalci“ jejichž počet stoupl na 55 – 60 mužů.⁵ Dne 6. května 1945 ve městě vzniká Revoluční garda (dále jen RG), která tajně obchází město a mapuje situaci na všech významných místech. Německá posádka se z počátku chová klidně. Situace se však brzy radikálně mění. Okolo 19. hodiny do města přijíždí pancéřová brigáda R 3, která společně s místní posádkou a oddíly SS obsazuje celé město a zaujímají bojové postavení v pevnostních zákopech a kulometných hnízdech v prostoru od Střeleckého až po Písečný ostrov. Zdá se, že Litoměřice se mají stát opěrným bodem, ale pancéřová brigáda náhle dostává rozkaz k přesunu do Prahy. Na Prahu však postupovaly i další německé jednotky, takže silnice z Lovosic byla přeplněná vojáky. Naopak směrem do Sudet proudily skupiny německých uprchlíků.

Po celou noc ze 6. na 7. května 1945 udržovaly spojky styk s Bohušovicemi. V noci 7. května 1945 nastává na silnicích terezínské křižovatky neklid. Objevují se zde oddíly SS prchající od Prahy, které cestou rabují a vraždí. Dne 8. května 1945 RNV vystupuje z ilegality a zahajuje svoji aktivní činnost. Prozatímní sídlo RNV se přesouvá ze Žitenic do Litoměřic (Mostecká č. 8). Pod vedením V. Rochovského, ing. J. Homolky a majora J. Škobise je v budově Landratu vedeno vyjednávání o kapitulaci s čelným představitelem Landratu a přesvědčeným nacistou Paulem Ilingem.⁶ Během jednání s nacistickými představiteli vojenské i politické moci naráží na odpor. Avšak už se projevuje rozklad nacistické moci. Na několika místech se německé obyvatelstvo pokouší o rabování skladů. I když byla německá posádka rozhodnuta bránit město a v tomto směru podnikla nutná opatření, po různých peripetiích a přehazování si

⁴ Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 17.

⁵ Tamtéž, str. 23.

⁶ Tamtéž, str. 10.

odpovědnosti mezi vojenskou a politickou mocí, byla ještě týž den sjednána dohoda o převzetí města. Dohoda obsahovala přijetí bezpodmínečné kapitulace všech složek wehrmachtu, strany NSDAP a policie, vydání všech veřejných budov, včetně koncentračního tábora Richard. Dále obsahovala prohlášení o tom, že NV jedná za veškeré české obyvatelstvo města i celého okresu a podle vládních instrukcí i za československou vládu.⁷ Němci své rozhodnutí úmyslně odkládali, neboť po celý den přes labský most utíkali směrem na západ příslušníci německé branné moci.

Okolo 20. hodiny se již ozývala střelba od nedalekých Lovosic, byla vyslána skupina pod vedením předsedy NV do Bohušovic a na terezínskou křižovatku, která zde měla vyčkat příchodu RA. Velice brzy se delegace setkala s předními oddíly sovětských vojsk, které se snažila přemluvit k obsazení města. Jejich snaha však byla marná, neboť tyto jednotky byly vyslány na pomoc Praze. Mezitím zbylé jednotky SS, které krátce po kapitulaci opustily město a odjely do hor směrem ke Kundraticím, Tlučni a Mířejovicím se náhle vrací zpět a narychlo obsazují město. V ulicích se ozývá silná střelba. Morálka oddílů SS byla podlomena, neměly přehled o situaci a také nevěděly kde se již nachází RA, což v nich vyvolávalo silnou nervozitu. V zabarikádovaném velitelství SS bylo znovu jednáno o kapitulaci. Pod nátlakem nacistických pohlavárů Illinga a Habela nakonec velitel SS - Oberführer Kemper uzavírá příměří. Jednání probíhalo v noci a 9. května 1945 v 01:30 hod. bylo dosaženo dohody v tom smyslu, že německá posádka do 24 hodin opustí město a to bez boje.⁸ Ve 03:30 hod. poslední zbytky SS a wehrmachtu zcela opouští město. Německé oddíly v sevřených útvarech opouštěly město po silnici směrem na Pokratice a dále do hor, kde však byly rozprášeny sovětskou armádou, která sem postupovala ze směru Ústí nad Labem – Střekov. Od osmé hodiny ranní je město opět a definitivně v českých rukách.

Kolem 9. hodiny 10. května 1945 se na obloze objevují neznámá, pravděpodobně ruská letadla a bombardují město. Toto strategické bombardování souviselo s celkovým postupem RA. Její letectvo dostalo za úkol bombardovat ústupové cesty nacistů na západ. Ruské velení ještě nevědělo, že je město již v českých rukách. I přes pokusy oznámit tuto zprávu pražským rozhlasem se krátce před polednem opět objevují ruské letouny, které v několika vlnách bombardují zejména okolí pancéřových zábran a z palubních zbraní ostřelují město. V průběhu dne dochází na několika místech k opakovaným pokusům o rabování, kterým se ne vždy podaří zabránit. Zbytek dne se

⁷ Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 27.

⁸ Tamtéž, str. 33.

RG snaží s řadou dobrovolníků zajistit ve městě pořádek, ten se nakonec podaří zajistit až s příchodem jednotek RA 10. května 1945.⁹

Kolem třetí hodiny ráno hlásí RG první kontakt s RA, která postupuje po silnici od Kamýku. Byl to 33. gardový střelecký sbor, součást 5. gardové armády.¹⁰ Hlavní sovětské jednotky projíždí městem v 7. hodin směrem od České Lípy. Teprve kolem 10. hodiny přijíždí do města jednotka podléhající generálovi Radimcevovi, která byla určena pro obsazení tohoto území. Její velitel plukovník Komarov uznal RNV jako reprezentanta české správy okresu a ustanovil prvním posádkovým velitelem města gardového majora F. N. Ševludčenka.¹¹ Dobrovolné vojsko, složené především z občanů města Roudnice nad Labem pod velením majora Slípky a oddíly RA se rozjíždí po kraji, aby odzbrojilo poslední skupiny prchajících německých vojáků. V této době bylo na Litoměřicku zabito 483 osob, většinou německé národnosti.¹²

2. 2. Lovosice:

V Lovosicích byl vytvořen RNV 8. května 1945.¹³ Při jeho schůzi došla zpráva, že do města přijely tanky RA. Účastníci schůze je šli vítat se státními vlajkami a dostali se pod palbu německého vojenského vlaku. Na místě zůstalo 8 mrtvých. Lovosice byly osvobozeny ještě téhož dne večer tanky gardového plukovníka Ivana Vaganovova.¹⁴ Jeho vojska však městem v podstatě jen projela a pokračovala dále na Prahu. Město následujícího dne obsadila pěchota. Německá posádka nekladla zvláštní odpor.

2.3.Úštěk:

V Úštěku údajně v květnu 1945 žily jen tři české rodiny. Německý starosta 8. května 1945 svolal na radnici Čechy, německé komunisty a sociální demokraty.¹⁵ Bylo dohodnuto, že správu města převezme tato skupina lidí. Starostou byl zvolen Čech a

⁹ Kolektiv autorů: Dějiny města Litoměřice. Litoměřice 1997, str. 330.

¹⁰ Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 35.

¹¹ Tamtéž, str. 36.

¹² Tamtéž, str. 35.

¹³ František Frühauf: 20 let od osvobození Lovosic Sovětskou armádou. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 86.

¹⁴ Tamtéž, str. 90.

¹⁵ Stanislav Biman: Odsun Německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947. nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního výbor (do 31. 5. 1945)“.

byla zřízena dobrovolná stráž. Dne 10. května 1945 město osvobodila 2. divize polské armády.¹⁶

Zvláštní roli v době osvobozování představují okolní koncentrační tábory. Vězni z podzemní továrny Richard, ponecháni ve zbědovaném stavu na pospas svému osudu, se rozprchli po městě, drancovali a snažili se svým způsobem o svoji záchranu. Ve stejné době je otevřen i koncentrační tábor Terezín, vězni se pod dojmy ze znovunabyté svobody snaží rozprchnout, ale je jim v tom zabráněno, aby se nešířila tyfová nákaza jejímž ohniskem byla Malá pevnost v Terezíně a která zde propukla v posledních dnech války.¹⁷

¹⁶ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živi. Ústí nad Labem 1989, str. 17.

¹⁷ Svobodný Máchův kraj, 3. května 1946. Město bylo opět prohlášeno za otevřené 1. 8. 1945 a zákaz vstupu byl okresním lékařem Dr. Šramem zrušen.

3.První poválečné dny:

Stejně jako jinde v zemi, vládla i na Litoměřicku v prvních dnech po osvobození chaotická situace. Hned po osvobození docházelo v důsledku zmatku k rabování a drancování německých obchodů a bytů, na kterém se podíleli i nechvalně známí „zlatokopové“ z vnitrozemí. První vyhláška RONV vydaná již 9. května 1945 ve třech bodech rozdělovala obyvatelstvo na obyvatele české a německé národnosti a nařizovala zachování klidu.¹⁸ České obyvatelstvo mělo vyvěsit československé prapory, německé obyvatelstvo vyvěšovalo prapory bílé a muselo nosit bílou pásku na levé ruce. Navíc bylo rozhlasem ohlášeno, že všichni muži německé národnosti ve věku od 16 – 60 let jsou povinni ihned se hlásit u budovy pořádkové policie:¹⁹

- a) k odklízecím pracem, které jsou velice nutné, neboť jsou ohroženy životy druhých.
- b) k odstranění všech překážek a barikád na ulicích, které by mohly jinak znamenati pro město další bombardování.
- c) všechny zbraně a munice se musí ihned odevzdat v budově RONV.

Téhož dne ve 12 hod. na telefonický rozkaz ZČV v Praze byli odesláni četnickým oddělením v Roudnici nad Labem do Litoměřic vrchní strážmistr Jan Kříček se sedmi četníky, kteří byli k dispozici RONV. Četnická skupina přišla v pravý čas a její příchod znamenal pokus o nastolení práva ve městě.²⁰

Ještě 9. května 1945, ale především následujícího dne, začal četnický oddíl vypuzovat z bytů a sklepů ozbrojené Němce. Většinou to byli opilí příslušníci zbraní SS a nyní již bývalí vedoucí nacisté města, kteří byli zatčeni a předáni do věznice krajského soudu v Litoměřicích.²¹

Dne 13. května 1945 projednala československá civilní a vojenská správa se sovětským velitelem města otázky vzájemné spolupráce a kompetence po dobu vojenské přítomnosti sovětské armády až do doby, kdy budou ustanoveny řádné orgány československé moci a pomine revoluční období. Dále se jednalo se o zajištění klidu a

¹⁸ Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 35.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Stanislav Biman: Odsun Německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947. nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního výbor (do 31. 5. 1945)“.

²¹ Tamtéž.

pořádku, zajištění zásobování potravinami, dodávky elektřiny, problémy zdravotní a odklizení trosk po bombardování.²²

Vyhláška ze 14. května 1945, vstupující v okamžitou platnost, vytyčovala zásady pro udržení klidu a pořádku.²³

- 1) Jakékoliv loupení, drancování, pálení a znásilňování je nejpřísněji zakázáno. Každý případ přestoupení tohoto zákazu hlásí se prostřednictvím RG, československé vojenské policie nebo četnictva místnímu veliteli majoru Ševludčenkovi.
- 2) Stejně stížnosti a případy z okolí rovněž.
- 3) Veškerá nařízení a výzvy vydávají se v řeči české a ruské.
- 4) Veškeré zbraně, střelivo, výbušniny musí být hlášeny a odevzdány u velitelů československého vojska a policie nebo u krajského soudu v Litoměřicích.
- 5) Právo mít a nosit zbraně přísluší RG, československé armádě a policii.
- 6) Tyto složky jsou označeny: a) Revoluční garda – bílá páska v dolní polovině levého rukávu s písmeny R. G. v červeném provedení a s červeným státním znakem a nápisem Litoměřice.
b) Policie (včetně četnictva) na levém rukávě v horní polovině červenomodrá páska s černým nápisem „Policie“.
c) Československé vojsko: Páska složená ze tří pruhů, a to buď dva červené s prostředním bílým, nebo dva bílé s prostředním červeným. Pásky jsou označeny razítkem československé vojenské správy.
- 7) Orgány okresního výboru nosí červenobílou pásku s vyšitým nápisem „Národní výbor v Litoměřicích“. V ostatních obcích užíje se nápisu „Národní výbor“. Pásky jsou označeny razítkem Okresního národního výboru v Litoměřicích.
- 8) Opuštěné byty se zajišťují, musí být hlášeny u příslušného NV a bez předchozího svolení nesmí být nikým obsazeny. V dalším platí bod číslo 1 vyhlášky.
- 9) Od 22. hodiny večerní do 5. hodiny ranní počínaje 14. květnem 1945 nesmí se nikdo z civilistů zdržovati na ulicích a jiných veřejných prostranstvích s výjimkou RG, československého vojska a bezpečnostních policejních orgánů. Totéž oprávnění mají členové Národních výborů.

²² Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 37.

²³ Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního národního výboru (do 31. 5. 1945)“.

10) Dnem 15. května 1945 musí každý nastoupit na své místo, na němž v zájmu hladkého uvedení hospodářského života do normálních kolejí setrvá, pokud s ním není jinak úředně disponováno. Každý hlásí své pracovní nasazení úřadu práce.

11) Jakékoliv přestoupení, nedodržování nebo obcházení těchto nařízení, příkazů a zákazů bude podle okolností na místě přísně potrestáno.

Obdobná nařízení a vyhlášky byly vydány i v dalších obcích okresu.

Město Litoměřice bylo přeplněno utečenci, přistěhovalci, příslušníky branné moci, válečnými zajatci. Ve městě byl koncentrován několikatisícový dav polonahých a vyhladovělých příslušníků koncentračních táborů a vězňů z věznice krajského soudu, mezi kterými bylo mnoho nakažených tyfem. Litoměřicím hrozilo nebezpečí rozšíření nákazy a zavlečení nemoci i do vnitrozemí, kam směřovali především političtí vězni. Při plenění obchodů, skladů a bytů zbavovali se bývalí vězni zavšiveného šatstva. Zanechávali je v obchodech, bytech a pohazovali je i po ulicích.

Proti vyhladovělým masám, několik let vězněných osob, nebylo možné zakročit drastickým způsobem a se zbraní. Dalšímu plenění bylo předcházeno tím, že RONV zřídil ve Stalinově ulici zásobovací oddělení, kde se vydávaly poukazy na potraviny a šatstvo. Dále byly zřízeny nouzové vyvařovny ve městě a na dolním nádraží. Přes tato opatření se nepodařilo zabránit výskytu tyfové nákazy u obyvatel města. Proto bylo město na nějakou dobu uzavřeno nově příchozím osídlencům, což bylo oznámeno i rozhlasem.²⁴

Následující dny již probíhají bez větších potíží. RONV a MNV pracují na rychlém zajištění míru ve městě. Civilní obyvatelstvo velkou měrou spolupracuje s dobrovolníky, československými vojáky, jakož i s příslušníky RA na zvládnutí všech připravených dispozic. Bylo potřeba zajistit především zásobování, a proto byly opět uvedeny do provozu především litoměřické mlýny, pekárny, liběšická mlékárna, atd. Tyto závody pracovaly téměř nepřetržitě s minimálním počtem pracovních sil. Přesto však v prvních dnech po revoluci docházelo k potížím se zásobováním.

Na mnohých domech, do kterých se začíná vracet české obyvatelstvo, které odtud z různých důvodů odešlo v roce 1938, vlají státní vlajky. Regionální noviny tehdy napsaly: „(...) *vlají vlajky československé jako symbol vrácení se našeho pohraničí do*

²⁴ Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 38.

svazku Československé republiky, i jako symbol naší svobody, která v bratrském svazku se SSSR a přátelském styku se západními velmocemi má zajištěno své stálé trvání.“²⁵

3. 1. Vojenské obsazení:

Prvním a nejdůležitějším úkolem v pohraničí bylo, obsadit je a vojensky zajistit. Armáda však do pohraničí nepřicházela jako první, objevovala se zde až za partyzánskými a revolučními jednotkami a odbojovými formacemi. V okresech bezprostředně sousedících s Říší byl její úkol rozmístit se podél hranic, vyčistit pohraniční území od Němců a zabránit jim přecházet hranice, z důvodů ohrožení vnitřní bezpečnosti a hospodářství obnoveného Československa. V bývalých posádkách zřizovali nejstarší z přítomných důstojníků posádková velitelství s úkolem zabezpečit vojenský majetek a udržovat pořádek. K tomuto účelu byly organizovány strážní oddíly.

Obnovovala se okresní velitelství, která připravovala provedení mobilizace a prováděla soupis osob povinných vojenskou službou. Během revolučních dnů zahájila činnost předválečná vojenská velitelství, většinou i s potřebnými štáby. V Litoměřicích se tak stalo dne 11. května 1945.²⁶ Zprvu bylo do činné vojenské služby povoláno jen tolik osob, aby se zabezpečil klid a pořádek v pohraničí. Důležitým úkolem bylo podřízení vojenských oddílů a dobrovolnických jednotek vzniklých během revolučních a těsně porevolučních dnů. Veškeré vojenské operace od osvobození až do 25. května 1945 řídilo velitelství „Alex“ v Praze, vedené generálem Slunéčkem.²⁷ K 15. květnu 1945 pak vznikla dvě oblastní velitelství. Úsek od Hrádku nad Nisou po demarkační linii s Američany, kam spadal i litoměřický okres, byl podřízen velitelství na Kladně, kterému velel generál Julius Fišer.²⁸ Víceméně zastávalo funkci bývalého zemského vojenského velitelství pro Čechy. Jednotky podléhající tomuto velitelství měly urychleně obsadit pohraničí, vyčistit tyto oblasti od rozprášených zbytků německé armády, zajistit bezpečnost a pořádek. Spolupracovat při plnění tohoto poslání s jednotkami RA a okresními i místními národními výbory, popřípadě správními komisemi.

Dne 11. května 1945 dorazil do města i první útvar československé armády podléhající vojenskému poradci RNV, majoru Josefu Škobisovi. Přidělcem RA

²⁵ Svobodný Máchův kraj, 3. května 1946.

²⁶ Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 36.

²⁷ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 43.

²⁸ Tamtéž, str. 44.

k RONG byl plukovníkem Komarovem jmenován gardový major Fedor Ševludčenko, který svoji funkci ukončil 27. května 1945 a nebyl již nikým nahrazen.

První česká vojenská posádka přichází do města již 10. května 1945 odpoledne v 16:30 v počtu 94 mužů. Z toho je hned 25 mužů odesláno do Ploskovic ke střežení národního majetku.²⁹ Posádkovým velitelem byl ustanoven major Sedláček. Po dohodě se sovětským posádkovým velitelem jsou rozmístěny stráže u důležitých objektů. Ještě též den převzal velení československé posádky major Josef Škobis.³⁰ Do Roudnice nad Labem byl vyslán major Slípka, aby vyzbrojoval další dobrovolníky pro Litoměřice. Československá posádka vydala prohlášení, že převezme policejní dozor nad městem a poskytne ochranu RG. Ke dni 11. května 1945 začala pravidelná práce civilních a vojenských orgánů ve městě, která byla podporována RA, s níž byla držena úzká spolupráce.

Do oblasti dále směřovaly, nebo jí projížděly, oddíly RG a československé armády, které měly zajistit stabilizaci poměrů. Dne 20. května 1945 velitel oblasti Kladno převzal 4. pohotovostní prapor z Prahy, který byl odeslán do Litoměřic.³¹ Dále se zde objevil prapor z Brandýsa nad Labem, který auty pronikal ve dvou směrech z Mělníku přes Ústěk dále na Děčín, vojáci vstoupili i do Kravař.³² Jednalo se o vojáky mobilizované i dobrovolné. Stejně jako i v jiných částech pohraničí zde vojáci plnili úkoly bojové, strážní a zajišťovací, ale věnovali se také povinnostem pořádkovým, bezpečnostním a správním. Činnost velitelství „Alex“ dokázala překlenout v pohraničí mocenské vakuum a vojenské obsazení oblasti znamenalo první krok k postupnému zvládnutí zdejších poměrů.

Dalším důležitým vojenským úkolem bylo zajištění železničního spojení s pohraničím, především z hospodářských důvodů (výživa a zásobování). Severozápadní Čechy, kam spadalo i Litoměřicko, s nejhustší železniční sítí v ČSR hrálo v tomto směru klíčovou roli. V ranních hodinách dne 15. května 1945 odjel z pražského Masarykova nádraží obrněný vlak „Vršovice“ zpravodajské brigády s názvem „Toledo“.³³ Jeho úkolem bylo zajistit trať Lovosice – Ústí nad Labem; zároveň se jednalo i o průzkumnou misi. Měl obsadit jednotlivé železniční stanice a uvolnit tratě pro dopravu směrem na Prahu. Dne 17. května 1945 došlo v Litoměřicích k incidentu obrněného vlaku

²⁹ Jaroslav Macek: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1965, str. 36.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 50.

³³ Tamtéž, str. 53.

„Smíchov“. Před vjezdem na nádraží byly na koleje položeny pražce, vlak na ně najel. Ozvala se střelba z pušek a kulometů od městské plynárny. Pěší rota doprovázející vlak vnikla do plynárny a vyčistila ji. Během přestřelky byli dva Němci zabiti a dva raněni. Posádka vlaku vyvázla beze ztrát. Vlak pokračoval do Děčína.³⁴ Dále se v oblasti objevily ještě obrněné vlaky „Praha“ a „Kralupy“, které na hlavní železniční trati na Prahu hlídkovaly. Ve dnech 18. a 19. května 1945 byly tratě uvedeny do provozu.

Západní oblasti okresu (soudní okres Lovosice) byly součástí operačního prostoru pluku „Albatros“ plukovníka Emila B. Boříka.³⁵ Jednalo se o pluk č. 1 Revoluční gardy v Praze, který byl dobrovolnickou jednotkou. Jeho cílem bylo spolupůsobit s NV a SK k zajištění pořádku v obcích, kde se části pluku rozmístily a kde jeho příslušníci v této době představovali jedinou ozbrojenou státní moc. Pluku „Albatros“, dělícímu se na tři prapory, byly mj. podřízeny i obrněné vlaky Smíchov, Praha, Kralupy, Vršovice a jednotka Toledo.

Všechny jednotky RG byly velmi nesourodými celky. Tvořili je lidé nejen rozdílného věku a morálky, ale i rozličného stupně vojenského výcviku. Podobné to bylo i u vojenských celků organizovaných a vyslaných do akcí těsně po osvobození. V gardách působila především řada dobrovolníků, kteří neprošli žádným branným výcvikem, a přitom plnili řadu bojových úkolů. Největším problémem RG byl nedostatek vnitřní kázně. Nutno dodat, že příslušníci RG odvedli v Litoměřicích dobrou práci a na jejich chování nebyly stížnosti.

Lesy a kopcovitý terén v okolí Litoměřic skýtal příhodné podmínky pro úkryt jednotlivců i celých skupin rozprášené německé armády. Plán na vyčištění oblasti od nepřátelských živlů byl prováděn posádkovým velitelstvím za asistence jednotek RA. Ještě 24. května 1945 došlo v obci Čeřeniště k přestřelce a následné likvidaci osmičlenné skupiny SS oddílem SNB z Čelákovic.³⁶ Okolí obce Čeřeniště bylo pro skrývajících se ozbrojené skupiny poměrně vhodné místo. Místní obyvatelstvo tyto skupiny podporovalo a dodávalo jim potraviny, lesy poskytovaly úkryt. O situaci věděli dokonce i na velitelství Vojenské oblasti 1, která v této věci vydala rozkaz: *„Zaříd'te, aby byly co nejdříve zneškodněny. Rovněž co nejprísněji a nejbrutálněji zakročte proti těm, kdo jim poskytují stravu anebo jakýmkoli způsobem pomoc a podporu.“*³⁷

³⁴ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 50.

³⁵ Tamtéž, str.65.

³⁶ Tamtéž, str. 50.

³⁷ VÚA Praha, VO1 (1945-1950). karton 2, inv. č. 134.

Ke dni 12. června 1945 rozhodlo MNO propustit organizovaně z vojenské služby všechny příslušníky dobrovolnických a revolučních jednotek, pokud nebyli povinni vojenskou službou. Až na výjimky se tak stalo v celém pohraničí.

4. Správní vývoj:

V pohraničí bylo potřeba znovu vybudovat správní a administrativní aparát, který nahrazoval aparát říšský. V oblastech alespoň částečně obydlených Čechy se samovolně ustavovaly revoluční národní výbory, ve většině případů až po příchodu RA, jinde ještě v průběhu revoluce. V oblastech obydlených čistě německým obyvatelstvem byl tento proces pomalejší a správní agenda zůstávala v lepším případě v rukou Němců, jindy se poměry blížily anarchii. Spojenecké armády, které osvobozovaly naše území neměly pravomoc ani povinnost zakládat na našem území civilní správní orgány.

RONV v Litoměřicích spravoval okres celý květen, avšak o jeho veškeré činnosti nemáme úplné informace, neboť řada nařízení a jejich výkon nebyly písemně zachyceny. V prvních šesti týdnech pracoval byrokratický aparát s obtížemi, neboť ONV nemělo vlastní úředníky, aparát bylo potřeba nejdříve dobudovat a zajistit tak normální chod úřadu.

Koncem května a během června 1945 došlo z direktivní iniciativy MV a ZNV k úplné výměně, případně částečné obměně zbývajících RNV v pohraničí, z nichž se valná část ustavila sama. Jinak to tehdy nešlo. Litoměřicko nebylo výjimkou a již 31. května 1945 odevzdal RONV správu okresu do rukou dvanáctičlenné OSK,³⁸ která byla složena jednak ze členů RONV, jednak ze zástupců politických stran. V jejím čele stál Václav Leibner, pověřenec ministerstva vnitra,³⁹ který přijel do Litoměřic 20. května 1945.⁴⁰ Stalo se tak proto, že okres měl většinové německé obyvatelstvo, a proto zde nemohly být utvořeny NV, ale jen správní komise (Národní výbory zde byly ustanoveny až po volbách v roce 1946). Ve stejný den se konala ustavující schůze OSK v Litoměřicích podle výnosu ministerstva vnitra z 25. května 1945.⁴¹ Ke stejnému datu byly ustanoveny MNV v Litoměřicích, Ploskovicích, Skalici a Žitenicích. V řadě obcí se MNV ustavily samy, OSK je vzala na vědomí, ale jejich složení nebylo přezkoušeno (Boreč, Březno, Čížkovice, Dlažkovice, Dražobuz, Encovany, Hrušovany, Chotiměř, Jenčice – Košťálov, Liběšice, Lovosice, Malé Žernoseky, Malíč, Michalovice, Podsedice, Polepy, Prackovice, Radejčín, Trnovany-Podviní, Velemín, Velké

³⁸ Národní archiv Praha. Fond MV – NR, Litoměřice 1945. karton 1864, inv. č. B 2111.

³⁹ Viz. příloha č. 2, str. 74.

⁴⁰ Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního národního výboru (do 31. 5. 1945)“.

⁴¹ Tamtéž.

Žernoseky, Vrbice, Záhořany). V Sebusíně se MNV ustavil 14. května 1945, ale pro nedostatek českých členů byl 26. května 1945 rozpuštěn.⁴² Řada jiných MNV nebyla vzata na vědomí pro nedostatek vhodných a spolehlivých osob (Církvice, Čeraniště, Keblice, Konojedy, Leská, Medvědice, Milešov, Mlékojedy, Řepnice, Staré, Sulejovice, Vchynice, Žalhostice). Jednalo se především o obce s malým zastoupením českého obyvatelstva. Na jiných místech OSK jmenovala prozatímní komisaře k zachování klidu, pořádku, veřejné bezpečnosti a obnovení hospodářského života (Dolní Nezly, Skalice, Staňkovice, Třebušín, Úštěk, Vinné).⁴³ Tento vývoj, kdy pro nedostatek vhodných lidí nebylo možno zakládat MNV nebo MSK byl charakteristickým rysem pro celé pohraničí. Situace, kdy jedna osoba byla jmenována správním komisařem pro několik obcí, též nebyla výjimkou.

Dne 6. června 1945 na pracovní schůzi předseda OSK Litoměřice Leibner přednesl: *„Bezpečnost a majetek v okrese v celku zajištěn stejně jako zásobování. Veškerí příslušníci Rudé armády budou podle prohlášení majora Kuzmína a Tarasova v okresech staženi. Stejně jako všichni civilní příslušníci SSSR. Lidové soudy, které budou v dohledné době zřízeny organizuje státní zástupce Dr. Müller. Přednosta úřadu Dr. Drdek byl povolán k min. vnitra a jeho nástupcem určen Dr. Antonín, Stanislav Böhm rada p. s. (...) provede jeho vybudování. (...) Všechny dosud vydané dekrety k vedení národní správy, jakýchkoli podniků, budou úzkostlivě přezkoušeny, místní národní výbor bude vyrozuměn aby tak rovněž učinil. (...)*

V celém pol. okrese Litoměřice budou podle jednomyslného usnesení OSK odebrány rozhlasové přijímače, vysílače i veškeré jiné rozhlasové součástky všemu něm. živlu. V místě provedením pověřena místní policie, v okrese četnictvo. (...) vyhlášky jsou v tisku. Je třeba ovšem vyjmouti z této povinnosti Němce, kteří podle celostátních směrnic budou pravděpodobně přijati za čsl. občany. Usneseno, Němcům, kteří mají potvrzení o své státní spolehlivosti od odboru vnitřní státní bezpečnosti, rozhlasové přijímače ponechat.

Dále je třeba učiniti pokus o přezkoušení všech místních NV, MNSK, vládních komisařů a úřadujících starostů v celém pol. okrese Litoměřice. Takový pokus bude učiněn v bývalém soudním okrese Lovosice v pondělí dne 11. 6. 1945 o 10 hod. (...)

⁴² Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního národního výboru (do 31. 5. 1945)“.

⁴³ Tamtéž.

V hostinci u dráhy. V úterý 12. 6. 1945 o 10 hod. Pro bývalý soudní okres Ústěck, v Ústěku radniční sál (...)

*Konečně budou svoláni na 15. 6. 1945 do hostince na Hrádku v Litoměřicích představitelé obcí z bývalého soudního okresu Litoměřice vyjímaje obcí, které byly přičleněny k pol.okresu Roudnice (...)*⁴⁴

Zpráva OSK na ZNV v Praze z 8. června 1945 již konstatuje, že MNV byly ustanoveny v dalších obcích (Čížkovice, Chotiměř, Jenčice, Keblice, Konojedy, Leská, Lhota nad Labem, Liběšice, Libochovany, Liběšice, Lukavec, Medvědice, Milešov, Mlékojedy, Nučnice, Píšťany, Podsedice, Pokratice, Řepnice, Sulejovice, Trnovany, Vchynice, Žalhostice).⁴⁵

Prozatímní komisaři k zachování klidu, pořádku, veřejné bezpečnosti a obnovení hospodářského života z řad spolehlivých osob byli jmenováni v dalších obcích (Babiny, Bílý Újezd, Boreč, Březno, Pohořany, Teplá, Třeboutičky, Velký Hubenov, Vědlice, Zimoř). I tato zpráva ještě konstatuje, že v řadě obcí okresu není stále dostatek vhodných a spolehlivých osob pro ustanovení MNV. Nicméně situace se podstatně zlepšila. Již na počátku činnosti OSK se ukázalo, že správa a vývoj okresu bude do značné míry vázán na příchod nových osídlenců. Dále situaci komplikoval značný počet sovětských vojáků přítomných v okrese.

Největším problémem v tomto směru se ukázal soudní okres Ústěck. Ve většině obcí nebylo možno ustanovit ani MSK. Nově příchozí Češi byli jmenováni správními komisaři pro jednu, nebo i více obcí. Jejich úkolem bylo vyřizování obecní správní agendy, dozor nad jejím vyřizováním německými obecními starosty, starost o národní majetek, veřejný klid a pořádek a dozor nad řádným chodem zemědělských a sadařských prací.⁴⁶

V polovině června 1945 bylo také konstatováno, že MNV v řadě obcí nefungují tak, jak by měly. Je na ně řada stížností a i mezi členy těchto národních výborů panovaly spory. Bylo rozhodnuto v takových obcích zrušit MNV a nahradit je MSK, které se u obyvatelstva těšily větší autoritě (jako například v Lovosicích).

⁴⁴ SOkA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv. č. 120, karton 126.

⁴⁵ Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního národního výboru (do 31. 5. 1945)“.

⁴⁶ SOA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv. č. 120, karton 126.

Ještě na konci června 1945 nebylo pro nedostatečný příliv českého obyvatelstva možné v 15 obcích jmenovat ani správního komisaře. Okres měl v té době celkem 179 samostatných obcí a měst.

Ve městech dlouhou dobu chyběly české názvy ulic, které se jen postupně obměňovaly.⁴⁷

Koncem června 1945 byla dále posílena státní moc zřízením četnických stanic podle stavu z roku 1938. Na bezpečnostní složky byly kladeny značné požadavky a ačkoliv byly početní stavy malé a odpovídaly spíše mírovým potřebám, došlo ke zlepšení bezpečnostní situace v okrese.⁴⁸

Okresní správní komise v Litoměřicích dnem 20. srpna 1945 na základě výnosu MV přebrala do své správy všechna území, která v letech okupace byla nově přiřčena k okresu Roudnice nad Labem a doposud odtud byla spravována. Politický okres Litoměřice se tak obnovil v rozsahu, jaký měl ke dni 29. září 1938.⁴⁹

OSK byla nekompromisním zastáncem dodržování zákonů, právních norem a občanských povinností. Rozhodně vystupovala proti všem projevům, které s nimi byly v rozporu. Okres se v žádném případě nezmítal ve správním ani politickém chaosu, jak se stávalo v jiných částech pohraničí. Od prvních červnových dnů stála v čele silná autorita OSK, která spravovala dané území.

⁴⁷ ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Informace pro ministerstvo vnitra. inv. č. 111, karton 13.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Vojtěch Blodig, Město poznamenané tragédií poválečný Terezín v letech 1945-1946. In. Terezínské listy č. 24, Terezín 1996, str. 10.

5. Perzekuce německého obyvatelstva:

První protiněmecká opatření se objevila již v ujednání RONV s přidělcem RA z 13. května 1945, které vytyčovalo vzájemnou spolupráci a kompetence po dobu vojenské přítomnosti až do doby, kdy budou ustanoveny řádné orgány čsl. moci a pomine revoluční období. Vztah k Němcům je přímo či nepřímo uveden v řadě paragrafů.⁵⁰

10. V civilní správě i ve vojsku jen praví Češi, což bude přezkoušeno.
12. Spolupráce jen s Němci, kteří nebyli ve vojsku, ani ve správě, ani v jiné německé organizaci a kteří byli prokazatelně proti nacistickému režimu.
15. V městě nesmí býti rabováno, případy hlásit veliteli místní Rudé armády.
19. Německé obyvatelstvo bez rozdílu povolání uklidí ulice před svými domy. Neuposlechnutí bude přísně stíháno.
20. Německý major Schneider zodpovídá za soustředění německých zajatců v pěších kasárnách.

Kromě vyhlášek ze 13. a 14. května 1945 nebyla vůči německému obyvatelstvu ze strany RONV a následně OSK vydána jiná omezující nařízení. O dalším postupu proti Němcům rozhodla OSK na svém prvním zasedání 6. června 1945:⁵¹

(...) V celém okrese budou odebrány rozhlasové přijmače, vysílače i veškeré jiné rozhlasové součástky všemu německému živlu, je třeba ovšem vyjmouti z této povinnosti Němce, kteří budou pravděpodobně podle celostátních směrnic přijati za čsl. občany; v Litoměřicích provede policie (velitel por. Drexler), v okrese četnictvo (velitel por. Strejc); vyhlášky jsou v tisku (...)

S urychlením budou vystěhováni z města všichni Němci, které nelze stáhnouti pod pojem Němců sudetských, tábor pro manželky internovaných Němců bude zřízen ve Vavřinecké ulici ve škole (za OSK odpovědný V. Bejšovec, vedoucí odboru vnitřní státní bezpečnosti). (...)

Platy Němců jsou naprosto neúměrné k jejich nynějším výkonům, národní správci i čeští zaměstnavatelé na své zodpovídání mohou platy přiměřeně snížit tak, aby odpovídaly výkonům německých zaměstnanců.

⁵⁰ Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního národního výboru (do 31. 5. 1945)“.

⁵¹ Tamtéž.

Další opatření pochází z 8. června 1945:⁵²

V zájmu bezpečnosti a zachování veřejného klidu a pořádku bylo zakázáno osobám německé národnosti zdržovati se ve veřejných místnostech a na veřejných prostranstvích (sadech a pod.), jakož i tvoření jakýchkoliv hloučků v městě Litoměřicích. Zároveň v zájmu jednotné úpravy označení Němců, bylo nařízeno, aby osoby německé národnosti v Litoměřicích byly opatřeny bílou páskou na levém rukávě.

Rovněž byli vypovězeni ze zdejšího okresu ranění a uzdravení němečtí vojáci, jakož i jiné osoby německé národnosti (němečtí sedláci a jiní uprchlíci) v celkovém počtu as 1 200 osob, pokud jich nebylo naléhavě třeba k vypomáhání zejména při opožděných polních pracích; jedná se nejspíše o akci zahájenou RENV.

Zároveň bylo učiněno opatření, aby na venkově bylo použito německých dětí nad 10 let pro lehčí polní práce, zejména pro trhání třešní, sběr zahradních jahod a pod.

Postavení Němců začalo být upravováno směrnicemi a vyhláškami, vydanými ústředními orgány, OSK a MNV, které se nelišily od předpisů platících ve zbytku pohraničí. Němci museli nosit bílou pásku na levé paži. Jejich volný pohyb byl značně omezován, což byla praxe platící v celém pohraničí. V době mezi 21:00 – 6:00 (na jiných místech to bylo i od 20:00) se nesměli zdržovat mimo obydlí. Někteří Němci znalí českého jazyka si však vyrobili pásky červenobílé, aby se mohli pohybovat jako Češi. Občané si velmi často stěžují, že Němci se chovají velmi drze, chodí bez bílé pásky a v nočních hodinách se toulají po ulicích a shromažďují se v soukromých bytech. Všichni příslušníci německé národnosti měli zákaz vstupu do veřejných místností (hostince, restaurace, kavárny, biografy, divadla) i do míst sloužících k odpočinku (veřejné parky, sportoviště, hřiště). Ve městě nesměli dokonce ani tvořit hloučky. Pro koupání na Písečném ostrově jim byla vyhrazena část na jeho konci, kde se dříve plavili koně. Nákupní doba v obchodech byla pro německé obyvatelstvo omezena, dále možnost využití nejrůznějších služeb (např. holiče, lékaře) byla časově limitována. Nesměli cestovat mimo obec, ani užívat dopravní prostředky (dokonce ani vlastní). Představení obcí německé národnosti se nesměli vzdálit ze své obce dál než na 4 kilometry. Sňatky s Čechy byly považovány za nežádoucí. Příděly potravin byly menší než u ostatního obyvatelstva.⁵³

⁵² Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního národního výboru (do 31. 5. 1945)“.

⁵³ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 10.

Těmito opatřeními byly stanoveny možnosti a limity každodenního života obyvatel německé národnosti do doby, než byli odsunuti za hranice ČSR.

V tomto období bylo také aktuální jejich zaměstnávání, pro Němce znamenající zdroj obživy, pro čsl. úřady a živnostníky zdroj levné pracovní síly.

Pro všechny Němce, kteří byli práce schopní, byla zavedena pracovní povinnost a žili z platu za tuto práci. V 7:00 ráno se shromažďovali na tržišti muži mezi 15 – 55 lety a ženy mezi 16 – 45 lety. Toto věkové rozhraní bylo vzhledem k praxi ve zbytku pohraničí poměrně mírné, většinou byli na práci posíláni muži ve věku 14 – 60 (nebo 65) a ženy od 14 – 55 (nebo i 60) let. Zde byli rozdělováni do pracovních skupin, které se přidělovaly na nezbytné práce ve městě – zahradní, stavební, atd. Po odchodu německé armády bylo město zahlceno povalujícím se válečným materiálem. V litoměřických ulicích ležely zbytky odhozené výstroje, zbraně, torza zničených vozidel a ohromné množství munice (granáty, miny, patrony,...), proto byl vyhlášen úklid města, do kterého bylo zapojeno především německé obyvatelstvo. Dále byli Němci nasazováni na asanační práce židovského ghettá v Terezíně a na opevňovací práce pro RA. Němci, kteří nemohli pracovat a neměli žádný majetek, dostávali od státu pro hlavu rodiny 15 Kčs a 7,50 Kčs pro každého dalšího člena rodiny na den.⁵⁴ Polabí je velice úrodná oblast, proto se k zajištění úrody a výživy obyvatelstva od 17. května 1945 zahajují jarní práce na všech obecních pozemcích. Všichni němečtí obyvatelé nastupují na tyto zemědělské práce. Za včasné provedení prací jsou odpovědni nejen pověřené osoby, ale především němečtí starostové obcí a jejich důvěrníci.⁵⁵

Od 23. května 1945 jsou Němci, kteří byli doposud zaměstnáni ve veřejné správě, postupně propouštěni ze správních úřadů a nahrazováni Čechy. Stejně jako ve zbytku pohraničí platilo, že pokud Čech projevil zájem o pracovní místo Němce, byl Němec propuštěn, pokud nebyl úředně pokládán za nepostradatelného. Ti co zůstali byli placeni 4 korunami za hodinu.⁵⁶ Ještě v říjnu 1945 bylo na schůzi pléna MNV konstatováno, že v městské správě pracuje 45 úředníků a zřízenců a 143 dělníků německé národnosti, což je víc než českých zaměstnanců, a že je nutno tento stav zredukovat.⁵⁷ Stejně jako jinde byl i na Litoměřicku nedostatek kvalifikovaných pracovních sil, proto se Němci na úřednických postech udrželi po delší dobu. „(...) Národní výbor sice určil tři Čechy do

⁵⁴ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 9.

⁵⁵ SOkA Lovosice, Kronika města Litoměřice, str. 2.

⁵⁶ Tamtéž, str. 3.

⁵⁷ Tamtéž.

*přihlašovacího úřadu k vedení však tito neměli žádných potřebných znalostí o přihlašování, takže chod úřadu zůstal stále v rukou Němců, resp. vedoucího Němce Müllera. (...)*⁵⁸ Němečtí zaměstnanci v hudební škole, knihovně, mateřské školce a divadle byli nahrazeni Čechy. Dne 1. července 1945 pak byli tito zaměstnanci dáni k dispozici úřadu práce. Při jednání na MNV si Němci neznalí českého jazyka museli přivést tlumočníka.⁵⁹

Nad německými živnostmi a hospodářskými usedlostmi byla vyhlášena národní správa. Národní správci byli vybíráni z řad spolehlivých Čechů a původní majitelé se stali jejich zaměstnanci. Placení byli různě od 4 do 7,30 korun na den. Někteří dokonce pracovali pouze za stravu.

Přestupky proti široké škále omezujících nařízení a předpisů se trestaly pokutami, ale též internací, vypovězením z místa pobytu i jinak. Zvláště tvrdé sankce hrozily za poskytnutí pomoci hledaným osobám, bývalým příslušníkům německé branné moci, za zatajování cenností, držení zbraní a ničení majetku s úmyslem poškodit československý stát.

Dne 6. června 1945 se schůze OSK jednomyslně usnesla, že všemu německému živlu, kromě těch s osvědčením o státní spolehlivosti, budou odebrány rozhlasové přijímače, vysílače i veškeré jiné rozhlasové součástky, dále pak dalekohledy a fotoaparáty a to za úředního dozoru. Dne 23. srpna 1945 je pak zastaveno vysílání místního rozhlasu v německém jazyce. Dne 12. července 1945 uhradilo město dluh 50 000 marek za plyn, elektřinu a vodu za německé občany, kteří byli odsunuti. Dluh byl vyrovnán z jejich zabaveného majetku.⁶⁰

Za zajištění, správné sepsání a předání německého majetku, bytů a bytového zařízení byly odpovědny MNV pod dohledem OSK v Litoměřicích. Všem byli nápomocni příslušníci SNB, kteří se podíleli i na hledání ukrytých cenností. Všechno zlato zajištěné po Němcích soustředěné v trezoru městské spořitelny bylo věnováno na zlatý poklad Československé republiky.⁶¹

MNV také nad veškerým domovním majetkem Němců stanovil národní správce z řad spolehlivých osob české národnosti. Němci museli veškeré své akcie, jiné cenné

⁵⁸ ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB. Situační zprávy. inv. č. 173, karton 18.

⁵⁹ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 10.

⁶⁰ SOKA Lovosice, Kronika města Litoměřice, str. 4.

⁶¹ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 29.

papíry, drahé kovy, drahokamy, umělecké předměty i sbírky známek uložit do finančního ústavu, určeného Ministerstvem financí a vyhotovit k nim seznam ve třech vyhotoveních. Rychlé přebírání tohoto majetku vázlo pro nedostatek pohonných hmot a pracovních sil, kterých se nedostávalo.⁶²

⁶² Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 29.

6. Letní odsuny:

O odsunu německého obyvatelstva z území ČSR začaly uvažovat odbojové kruhy doma i v zahraničí již během války. Od různých návrhů na odsun částečný a s územními ústupky se nakonec sjednotily na požadavku odchodu všech obyvatel německé národnosti a tento návrh také dosáhl souhlasu mocností. Zdůvodněn byl nutností odstranit do budoucna ložisko možného konfliktu v Evropě a ve své době s ním česká veřejnost takřka bez výjimky souhlasila.

Pohled na dění v květnu 1945 ztěžuje skutečnost, že situace byla dosti nepřehledná. Neexistovala ještě pevná centrální správa, natož evidence. Většina prováděných akcí, včetně vysídlování sudetských Němců či jejich zatýkání, byla živelná. Akce byly vyvolány místními náladami a organizovaly je místní úřady.

Klíčovou roli hrála armáda. Dne 15. června 1945 byla československá armáda vládním usnesením pověřena prováděním opatření k zajištění nacistických zločinců a k odsunu německého obyvatelstva.⁶³ Při soustřeďování, pracovním nasazení a vyhošťování Němců a při konfiskaci jejich majetku měla spolupracovat s místní správou a se služebnami SNB. Velení armády bylo také hlavním iniciátorem přechodu od dílčích vyháněcích a vysídlovacích akcí k systematickému odsunu. Tajný rozkaz I. oddělení Hlavního štábu ministerstva národní obrany z 27. července 1945 přikazuje provést transfer v co největším měřítku a tak rychle, aby byly západní velmoci postaveny před hotovou věc.

Odsuny prováděné během léta 1945 byly co do nakládání s Němci poznamenány značnou tvrdostí. Odhlédneme-li od místních specifik, vypadala praxe v pohraničí obvykle následovně. Při očišťovacích akcích byly zajišťovány osoby označené za podezřelé, konaly se domovní prohlídky a zabavoval se majetek. Usedlosti, domy a byty byly vyklizovány a obyvatelstvo zkoncentrováno. Mnohdy pak následovalo vystěhování Němců, a to jak za hranice, tak na práce do jiných míst nebo táborů. Určení termínu a podmínek odsunu záviselo na více faktorech. Rychlost a rozsah akcí souvisely s počtem přítomných Němců a dále s tím, zda byl k dispozici tábor a dostatečnou kapacitou a v jaké vzdálenosti leželo dané místo od hranic.⁶⁴

⁶³ Zdeněk Beneš (ed.): Rozumět dějinám. Praha 2002, str. 205.

⁶⁴ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 12.

Mnohé záleželo na tom, zda bylo po ruce potřebné množství lidí pro zabezpečení přípravných prací i vlastního odsunu a zda byl postup dohodnut s armádou, jejíž zástupci sjednávali převzetí odsunutých osob se spojeneckými vojenskými činiteli a zabezpečovali technické provedení odsunu. Důležitá byla rovněž okolnost, zda se vyhoštění týkalo pouze jedné lokality nebo několika obcí, velkého města a jeho čtvrtí nebo souvislého územního celku. Významnou roli sehrával zvolený způsob přepravy vystěhovaných osob. jednalo se o pěší pochody nebo železniční transporty. Stupeň a kvalita organizace byla různá, což platilo i pro zásobování, zdravotní a hygienické zajištění, atd. Mnohé transporty dorazily k úseku hranic, kde mohly být odsouvané osoby převedeny nebo doslova přehnány na německé území až po několika dnech. Poláci a někdy též Rusové odmítali přijímat Němce po celé délce hranice, ke které přiléhaly jimi kontrolované oblasti. Odsuny se proto musely nasměřovat do prostoru, který byl po příslušných úmluvách delší dobu průchodný, jak tomu bylo v Čechách mezi Děčínem a Božím Darem, resp. Kraslicemi.⁶⁵ Často se stávalo, že skupiny Němců vzápětí nebo po určitém čase zamířily samy zpět nebo je na československé území vracely polské a ruské hlídky.

Pokyny k odsunu byly oznamovány obvykle krátce před zahájením akce – do 48, 24 nebo i méně hodin. Ve vypjaté atmosféře docházelo často k většímu počtu sebevražd. K vysídlení určená část obyvatelstva se ve stanovenou dobu po opuštění bydliště shromáždila. Zároveň probíhaly domovní prohlídky. Klíče se musely odevzdat, byty měly být zapečetěny a zanechané movitosti zabezpečeny, což však bylo v řadě případů pouze zbožným přáním. Úřadům se často podařilo zabezpečit pouze jeho část. Mizely hlavně šperky, peníze, kožešiny, umělecká díla, vzácné sbírky, atd.⁶⁶

Němci si mohli vzít zavazadla v hmotnosti kolem 30 – 35 kilogramů na osobu, jídlo na pět až sedm dní a hotovost ve výši 100 – 300 říšských marek. Váha zavazadel i velikost peněžního obnosu byly podle místních poměrů někdy vyšší, obvykle však nižší. Osobní prohlídky, kontroly dokumentů a zavazadel se uskutečňovaly na seřadištích nebo v táborech, v případě železničních transportů také před navagónováním. Některé osoby byly ještě na poslední chvíli z důvodu pracovního využití a uplatnění nároků na úlevy z odsunu vyřazeny nebo jim byl termín odsunu odložen. Při všech uvedených příležitostech docházelo ke krádežím a různým šikanám. Kromě větších peněžních

⁶⁵ Tomáš Staněk: Perzekuce 1945. Praha 1996, str. 123.

⁶⁶ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 12.

částek, vkladních knížek, cenností a dalších předmětů, jež bylo zakázáno vyvézt, byly Němcům odebírány také nejnnutnější věci, hlavně součásti oděvů, někdy i snubní prsteny a ženám naušnice. Na těchto „rekvizicích“ se podíleli příslušníci bezpečnostních oddílů, vojáci, civilisté i Rusové.

Zacházení s německým obyvatelstvem během „divokých odsunů“ bylo charakterizováno menšími či většími ústrky a surovostmi. Výjimkou nebyly ani ztráty na životech v důsledku namáhavé cesty, nemocí, vyčerpání, různých nehod i násilných činů. Tam, kde se letní odsuny lépe připravovaly a byly lépe kontrolovány, bylo podobných případů méně nebo nebyly vůbec zaznamenány.

Násilnosti, krádeže a případy úmrtí při vysídlování během letních měsíců roku 1945 připomínají zprávy německých pamětníků z mnoha míst českých pohraničních okresů (Teplicka, Bílinska, Duchcovska, Mostecka, Ústecka, Děčínska, Českolipska, Liberecka, Jablonecka, Šluknovska, Varnsdorfska, Rumburska, Trutnovska, Podorlicka, ale též Litoměřicka, Lovosicka, jižních a jihovýchodních Čech).⁶⁷

S vystěhováním německého obyvatelstva započal již RONV v průběhu května 1945. Tato prvotní fáze odsunu se týkala pouze Němců v Litoměřicích a byla motivována přelidněností města. Vykázáni byli především ti, kteří do města přišli po 1. říjnu 1938 z jakýchkoliv důvodů. Jednalo se především o říšské Němce, válečné utečence, přesídlence, apod. Vzhledem k tomu, že správní aparát byl provizorní, nevedly se písemné záznamy a řada úkolů se předávala pouze ústně, proto nemáme o rozsahu a průběhu této vysídlovací akce bližší informace. Tato akce byla umožněna přátelským poměrem členů revolučních výborů se zástupci RA.⁶⁸

Dne 6. června 1945 rozhodla OSK, že s urychlením budou z města odsunuti ti Němci, které nelze zahrnout pod pojem Němců sudetských. Již 11. června 1945 se uskutečnil první (pěší) transport německého obyvatelstva z Litoměřic v počtu 3 600 osob směrem na Teplice – Šanov.⁶⁹ Jednalo se především o říšské Němce, kteří se do města přistěhovali po roce 1938, význačnější osoby z řad inteligence (vedoucí německého obyvatelstva, advokáty, úředníky, učitele, profesory) a válečné uprchlíky. Válečných uprchlíků se v litoměřickém okrese zdržovalo několik stovek. Nacházeli se

⁶⁷ Tomáš Staněk: Perzekuce 1945. Praha 1996, str.125.

⁶⁸ SOkA Lovosice, Kronika města Litoměřice, str. 3.

⁶⁹ SOkA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Situační zprávy o politické situaci v okrese 1945-1947. inv. č. 95, karton 11.

zde Němci z Říše, ze Slovenska, Polska, Jugoslávie, Rakouska a dokonce i z Rumunska.⁷⁰

Ukončení první etapy odsunu německého obyvatelstva představují dva výnosy ZNV v Praze z 12. června 1945 nařizující všem ONV respektive OSK, aby ve spolupráci s místními NV a SK bezodkladně přikročily se vší důsledností k vystěhování Němců z území Čech. OSK v Litoměřicích se chopila naplnění těchto výnosů se vší odpovědností a chápala tento úkol jako zcela prvořadý. Dne 16. června 1945 ukončila dosavadní způsob odsunu a věnovala se přípravám odsunu podle došlých pokynů.⁷¹

Dne 16. června 1945 jsou z města vypovězeni všichni němečtí vojáci, ranění, vozkové a jiný zásobovací personál německých kolon v počtu asi 1 200 příslušníků. K tomuto transportu bylo připojeno dalších 700 říšských občanů a 1 062 německých starousedlíků. Celá skupina se přepravovala na vojenských zásobovacích potazích, které jim na hranici byly odebrány.⁷²

Všechny letní odsuny z města Litoměřice vypadaly asi tak, že večer dostali vybraní Němci výzvu, aby se dostavili ráno ve 4:00 s 25 kg zavazadlem k dělostřeleckým kasárnám. Výběrem osob byl pověřen MNV. Museli zamknout své byty i živnosti a klíče s cedulkou se jménem a adresou odevzdat v kasárnách. Při prohlídce jim byly odebrány šperky, peníze, vkladní knížky, často i osobní doklady a rodinné památky. Muži a ženy byli rozděleni a v kasárnách strávili asi dva dny než byli odvedeni k hornímu nádraží.⁷³ Do Německa pak cestovali v otevřených nákladních vagónech často bez dostatku potravin a hygienických prostředků.⁷⁴

Dne 18. června 1945 byl na schůzi OSK za přítomnosti zástupců vojenské správy dohodnut postup ohledně vystěhování Němců: *„Nejprve bude přikročeno k vystěhování německého obyvatelstva města Litoměřic. Město samo bude za tímto účelem rozděleno dle bloků, z nichž se provede pokud možno všeobecné vystěhování Němců. Budou vytvořeny výkonné hlídky, složené ze členů uniformované policie, četnictva a vojska. Německé obyvatelstvo z bloků určených k odsunu toho kterého dne bude soustřeďováno v tak zvaných dělostřeleckých kasárnách, kdež bude provedena zevrubná prohlídka osob*

⁷⁰ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 13.

⁷¹ Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Odsun Květen-srpen 1945“.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Exemlární hlášení o průběhu odsunu viz. příloha č. 4, str. 80.

⁷⁴ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 13.

za účelem zamezení hlavně zatajení šperků, věcí ze zlata a jiných drahocenných věcí. Zároveň bude zde proveden soupis těchto osob. Jest uvažováno, že každý den této akce bude moci býti odsunuto 1 000-1 200 osob. Jest snahou zdejšího úřadu, aby tato akce mohla býti realizována aspoň každého druhého dne. Mám za to, že rychlejší odsun by nebyl možný jednak z důvodů technických a jednak z důvodů toho, že by zástupci Rudé armády větší počet osob v kratší době nepřebírali resp. nepovolovali jeho přechod přes hranice. Nutno tudíž uvážiti, že se bude díti takovýto odsun z více politických okresů současně.

V zájmu urychleného provedení odsunu Němců bylo na poradě na dnešní den pozvaných zástupců ředitelství státních drah v Hradci Králové a Praze ujednáno, by mohl odsun Němců býti prováděn pravidelně, že bude zdejšímu úřadu pro tento účel dána k dispozici zvláštní souprava (asi 26 vagonů-uhláků), která bude sloužiti toliko tomuto účelu, tj. odsunu Němců ze zdejšího okresu do Teplic-Šanova. Odtud bude prováděn odsun pěšky nebo jiným vhodným způsobem.

Doprovod odsunovaných Němců z Litoměřic do Teplic-Šanova, jakož i další doprovod na hranice bude prováděn vojenskými hlídkami pod vedením několika důstojníků. Rovněž pro předání těchto Němců zástupcům Rudé armády na hranicích byl určen jeden důstojník, který bude sloužit jako spojovací důstojník. Tento nabyl již určité zkušenosti při dříve již provedených odsunech Němců ze zdejšího okresu a to při odsunu asi 700 říšskoněmeckých státních příslušníků a odsunu 1062 Němců, provedeném v sobotu dne 16. 6. 1945.

Jest dále uvažováno, že v případě vzniku určitých překážek při odsunu drahou bude proveden odsun Němců pěšky případně s použitím potahů. Rovněž je uvažována možnost odsunu za použití vodní dopravy po Labi.

Aby bylo zabráněno odsunu osob k udržení nutného chodu průmyslu, dopravy a všeužitečných podniků nezbytně potřebných, byla na poradě konané včerejšího dne dána národním správcům jednotlivých průmyslových, obchodních a živnostenských podniků, zástupcům úřadů a ústavů směrnice, které osoby mohou při přísném výběru býti považovány za nepostradatelné. Zároveň byl účastníkům rady rozdán vzor potvrzení o nepostradatelnosti Němců, kdež každý národní správce musí uvést pod osobní zodpovědností, že ten který Němec je pro nejnutnější zajištění provozu podniku (úřadu nebo ústavu) skutečně nepostradatelný.

*Po provedení odsunu Němců z města Litoměřic bude přikročeno k odsunu Němců z okresu, které bude prováděno četnictvem v dohodě s místními národními výbory za spolupráce s čsl. armádou. Rovněž je uvažována otázka střídavého odsunu Němců jednak z města Litoměřic a jednak z okresu (...)*⁷⁵

Jak bylo výše zmíněno, odsun se měl v první řadě uskutečnit z města Litoměřice a následně ze zbytku okresu. Avšak nastaly komplikace. Jednak již 22. června 1945 si RA vyžádala značný počet Němců (asi 1 000) z Litoměřic na vlastní práce. To znesnadnilo plošný odsun, neboť Sověti si vybírali práceschopné muže, tedy otce nebo syny od rodin. A při zásadě nerozlučnosti rodin se muselo přistoupit k individuálnímu výběru. Německé civilní obyvatelstvo mělo být využíváno na práce pro RA až do doby, kdy budou nahrazeni válečnými zajatci.⁷⁶ Doba příchodu zajatců však nebyla konkrétně stanovena. Za druhé 26. června 1945 došlo v obci Liběšice k incidentu po kterém bylo přikročeno k neprodlenému odsunu německého obyvatelstva z obce.⁷⁷ Tyto dva problémy pak zapříčinily, že odsun se začal kombinovat mezi samotné město Litoměřice a zbytek okresu. Transporty následovaly v krátkých časových úsecích. Veškeré transporty v průběhu léta 1945 organizovala a zajišťovala OSK Litoměřice ve spolupráci armády a četnictva.⁷⁸

Ve dnech 25. června až 6. srpna 1945 odjelo z okresu celkem 28 transportů kterými bylo do sovětské okupační zóny v Německu odsunuto více než 22 000 Němců.⁷⁹ Týdně bylo v průměru odsunuto 3 000 – 4 000 osob.

K těmto transportům je nutno připočítat ještě asi dva až tři tisíce Němců, kteří se vzhledem ke svému postavení rozhodli odejít „dobrovolně“. Všechny transporty, dle dochovaných pramenů, probíhaly spořádaně, klidně, a podle směrnic. Německé obyvatelstvo nečinilo potíže.⁸⁰

Během konference mocností v Postupimi se Němci začali chovat velice sebevědomě až drze v domněnání, že závěry konference budou pro ně příznivé. Jedinou příznivou zprávou bylo zastavení transportů, jednak proto, že Sověti přestali zvládat příval

⁷⁵ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Situační zprávy o politické situaci v okrese 1945-1947. inv. č. 95, karton 11.

⁷⁶ Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Odsun květen-červen 1945“.

⁷⁷ Incident podrobně popsán v kapitole Čas odplaty.

⁷⁸ Stanislav Biman: Odsun německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947, nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Odsun květen-červen 1945“.

⁷⁹ Jednotlivé transporty viz. příloha č. 3, str. 75.

⁸⁰ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 17.

vyhnanců do své zóny, za druhé proto, že velmocí tyto odsuny zastavily a mělo se s nimi pokračovat na jaře příštího roku v organizované podobě a za dohledu Spojenecké kontrolní rady v Berlíně. Během letních měsíců z okresu odešlo téměř 40 000 osob německé národnosti.

Všechny odsuny byly doprovázeny četnými intervencemi ze strany vedení průmyslových podniků, neboť do transportů byli zařazováni výrobní specialisté, kteří byli ze strany podniků považováni za nepostradatelné pro nerušený běh výroby. Velmi často byl však důvod mnohem prostší, byl nedostatek kvalifikovaných pracovních sil. Do transportů také neměli být zařazováni zemědělci, protože by mohla být ohrožena nadcházející sklizeň. To se týkalo především majitelů zemědělských usedlostí, pokud nebyli významnými členy nacistických organizací. Dokonce bylo vydáno nařízení, že děti starší 10 let mohou být nasazeny na lehčí zemědělské práce, jako například na česání třešní a meruněk.⁸¹

Řada Němců si podala žádost o odklad vystěhování s tím, že mají podanou žádost o povolení k odjezdu do Rakouska nebo o přiznání čsl. státního občanství. Tyto žádosti byly zamítány.

Dne 20. srpna 1945 zbývajících Němců v Litoměřicích byli odstěhováni z města a soustředěni v dělostřeleckých kasárnách Pod Radobýlem a na dalších místech nad řekou Labe. Odtud pak byli přidělováni na různé práce.⁸² Nejčastěji pracovali v zemědělství.

Ačkoliv byly letní odsuny zastaveny, odliv Němců neustal. Značné množství osob se hlásilo k dobrovolnému odchodu. „(...) *Mezi Němci jest pozorovati zvýšený zájem o dobrovolný odchod do Německa. Příčina spočívá v naději, že tam se jejich životní situace zlepší.* (...)“⁸³

Pokud se nejednalo o osoby, jejichž pracovní nasazení v ČSR nebylo i nadále žádoucí, žádosti bývaly vyřizovány zpravidla kladně. Dobrovolný odchod však musel být schválen OSK. Jednalo se o způsob jak obejít nařízení o zastavení odsunu. Dotyčný musel uvést důvod svého odchodu, většinou odcházeli za zbytkem rodiny. Odchody směřovaly jak do sovětské, tak i do americké zóny. Této možnosti v litoměřickém okrese využilo již během měsíce srpna na 600 osob, v září 118 osob, v říjnu 28 osob. V měsíci říjnu byl připraven dobrovolný transport 465 osob prostřednictvím Katolické

⁸¹ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 17.

⁸² SOkA Lovosice, Kronika města Litoměřice, str. 4.

⁸³ ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Poměry v pohraničí. inv. č. 150, karton 24.

charity do amerického pásma, který byl odložen, protože bylo nutno dojednat podmínky přestupu hranic. Od srpna do konce roku 1945 využilo možnosti dobrovolného odchodu více než jeden tisíc osob. Místním výnosem ze dne 26. ledna 1946 č. B-300/465-46 byly dobrovolné odchody zastaveny.⁸⁴

„Vzhledem k tomu, že odsun Němců byl prozatím zastaven, stoupla jejich sebevědomost a počínají více mluvit německy jak na úřadech, tak i v obchodech. Dále snaží se nenositi bílé pásky Němce označující. Na základě toho zařídil jsem pouliční kontroly a přestupky takto vzniklé předávám ÚNB k potrestání. Současně bylo zjištěno, že se večer scházejí v bytech a na základě toho zesílil jsem večerní hlídky v místech kde bydlí. Přesto, že nemají rádia, jsou o všem informováni co hlásí cizina. V Litoměřicích provádí dobrovolný odsun Němců advokát Dr. Šturm prostřednictvím Charity v Praze a menší skupiny po náležitém přezkoumání jsou převáženy na bavorskou stranu. (...)“⁸⁵

Vyskytly se případy nedovolených návratů odsunutých Němců zpět na své usedlosti. Byli zatčeni pro nedovolený návrat.⁸⁶

⁸⁴ Hynek Oberhel: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946. Brno 2008, str. 18.

⁸⁵ ABS Brno, A14. Zemské velitelství SNB. Situační zprávy. inv.č. 173, karton 18.

⁸⁶ ABS Brno, A17. Hlavní velitelství SNB. Obsazování pohraničí. inv.č.20, karton 3.

7. Internační středisko Malá pevnost Terezín:

Události let 1940 – 1945 v Terezíně se do dějin zapsaly tragickým způsobem. Byly dokladem praktické realizace konečného řešení židovské otázky. Terezínská Malá pevnost sloužila za okupace jako věznice gestapa. Měla charakter průchozí stanice, odkud byli vězni po nějaké době posíláni před soud nebo do dalších koncentračních táborů. Prošlo jí na 32 000 vězňů, z nichž 2 500 zde zahynulo.⁸⁷ Tzv. ghetto se pro více než 83 000 Židů z Čech, Německa, Rakouska a dalších zemí stalo průchozí stanicí na cestě do vyhlazovacích táborů. V den osvobození se zde nacházelo asi 36 000 osob zavlečených sem proti své vůli z různých končin Evropy.⁸⁸ Obě místa se navíc nacházela poblíž hranice bývalého Protektorátu Čechy a Morava a pohraničím odtrženým v důsledku mnichovské dohody.

Na československém území vzniklo 1 215 internačních táborů, 846 pracovních a kárných středisek a 215 věznic, jimiž podle německých údajů prošlo asi 350 000 osob německé národnosti.⁸⁹

Krátké období 1945 – 1948 se do česko – německých vztahů zapsalo jako projev postoje Čechů k Němcům, kteří se stali nežádoucími v obrozujícím se Československu. Střediska určená ke koncentraci německého obyvatelstva byla zakládána na řadě míst v pohraničí i ve vnitrozemí. V některých táborech bylo s Němci zacházeno relativně dobře, jinde s nimi bylo zacházeno velmi tvrdě. Internační středisko v Terezíně právě patřilo mezi ta nechvalně proslulá zařízení, kde došlo k řadě politováníhodných událostí.

Po osvobození a propuštění vězňů začala být Malá pevnost Terezín používána jako internační středisko pro válečné zajatce a kolaboranty, a poté především pro zajištěné německé civilní obyvatelstvo z litoměřického okresu, dalších míst z Čech, ale i z Říše, které bylo určeno k odsunu z Československa.

Je stále obtížné odpovědět na otázku, kdo osobně stál za rozhodnutím o svážení německého obyvatelstva do terezínské věznice. Faktem ale je, že tento proces začal prakticky ihned po odchodu nacistů a měl až do června 1945 více méně živelný charakter.

⁸⁷ Marek Poloncarz, Internační tábor pro německé obyvatelstvo Malá pevnost Terezín 1945-1948. Terezín 1997, str. 3.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Zdeněk Beneš (ed.): Rozumět dějinám. Praha 2002, str. 206.

Poprvé byla definována úloha tábora 28. května 1945, kdy generální velitelství uniformované policie navrhlo, aby Malá pevnost Terezín byla určena pro internování osob, které se těžce provinili na českém národě.⁹⁰

Odpovědnost za chod tábora nesli v prvopočátku především představitelé provizorního vedení, složeného z bývalých vězňů Malé pevnosti, kteří již 5. května 1945 vytvořili Revoluční národní výbor a začali řídit dění v bývalé věznici.⁹¹ K tomuto období však bohužel máme naprosté minimum pramenů. V podstatě samozvanými veliteli tábora se v této době stali kpt. Stanislav Franc, Alois Tomeš a Josef Průša, který dohlížel na IV. dvůr se samotkami.⁹² Současně zde fungovala pořádková a dozorčí služba, jejíž představitelé – dobrovolníci, byli také dříve vězni Malé pevnosti. Kromě dozorčího personálu se v táboře také nacházel strážný oddíl SNB, který zajišťoval strážní službu, doprovázel pracovní skupiny internovaných osob, eskortoval vězně atd. Útvar v Malé pevnosti měl nejprve vlastního velitele a byl řízen přímo rozkazy Zemského velitelství SNB v Praze. Později se tento oddíl SNB stal podřízeným pouze veliteli Internačního tábora Terezín.

Již 10. května 1945 došlo k prvnímu rozsáhlejšímu použití objektů Malé pevnosti k internačním účelům. Nejméně 43 německých vojáků z vojenského lazaretu v Terezíně bylo převedeno do pevnosti a s největší pravděpodobností umístěno v samotkách na IV. dvoře. Spolu s nimi přišlo ještě asi deset dalších osob, včetně čtyř příslušníků wehrmachtu, jedné ženy a třech německých inženýrů, zatčených zřejmě na bohušovickém nádraží. Podobně vypadal i další den, kdy sem bylo dopraveno 13 vojáků wehrmachtu, jeden příslušník SS a jeden dvanáctiletý chlapec. Následující den do věznice přišlo asi jen pět osob a tím se uzavřela počáteční etapa tábora.

Od prvních dní po osvobození začaly v pohraničí působit RG, jejichž zatýkácké akce v Němci obydlených lokalitách okresu výrazně ovlivnily situaci v Terezíně.

Další proud Němců určených k internaci v Terezíně směřoval z Prahy. Dne 17. května 1945 dorazil transport poslaný z věznice na Karlově náměstí, druhý transport tentokrát z pankrácké věznice následoval o týden později. Významně se na přísunu podílely i orgány okresu Ústí nad Labem.⁹³

⁹⁰ Marek Poloncarz, Internační tábor pro německé obyvatelstvo Malá pevnost Terezín 1945-1948. Terezín 1997, str.7.

⁹¹ Tamtéž, str. 9.

⁹² Tamtéž, str. 33.

⁹³ Tamtéž, str. 10.

Velmi záhy bylo v táboře internováno víc než jeden tisíc osob. Často docházelo také ke značnému úmrtí internovaných, protože zde bylo umístěno velké množství starých a invalidních osob, dětí a těhotných žen. Nelze opomenout ani způsob zacházení s internovanými Němci, kdy nebylo výjimkou okrádání, bití a jiné zvrácené činy.⁹⁴ Dozorci dokonce pořádali večírky, na které se dodávaly potraviny původně určené nemocným a vězňům. To vše se dělo za účasti či souhlasu výše zmíněných velitelů, ale i jejich zástupců a dozorců (Alfréda Klinga, Kurta Landrocka, Jiřího Hronka a mnoha dalších).

Situace v táboře se poměrně stabilizovala jmenováním nového velitele, kterým se stal výnosem MV č. Z-2933/1945 z 30. 6. 1945 štábní kapitán Otakar Kálal. Malá pevnost Terezín byla již nějaký čas před tím řízena přímo z MV a její oficiální název zněl „Internální tábor Ministerstva vnitra Malá pevnost Terezín“. Podle zprávy velitele tábora Kálala z 9. října 1945 bylo v době jeho nástupu do funkce v táboře umístěno 1416 internovaných osob a o tři měsíce později to již bylo 2 522 osob.⁹⁵

V prozatímním řádu objektu, který byl vydán vedením tábora pravděpodobně v druhé polovině roku 1945, byla stanovena funkce tábora, který měl být určen „pro zajištění osob německé a jiné národnosti až do jejich odsunu nebo předání jiným uzavřeným ústavům“. Podle tohoto řádu všichni internovaní při svém příchodu obdrželi pracovní táborový oblek a byl jim vystaven evidenční list, kde byla uvedena osobní data zadrženého (např. také členství v nacistické organizaci) a bylo jim přiděleno číslo. Vedle toho jim byly odejmuty do úschovy cenné věci, vkladní knížky, cenné papíry, peníze, doklady, léky a ošacení.

Muži bývali v táboře zpočátku umístěni v celách na IV. dvoře, kdežto ženy bydlely na I. a III. dvoře. Děti byly ubytovány v provizorních dřevěných budovách podle stáří. Do 2 let s matkami a od 2 do 10 let s internovanými ošetřovatelkami. Umístění internovaných na jednotlivých dvorech tábora se ovšem podle aktuální potřeby a počtu osob měnilo.⁹⁶

V terezínském internačním středisku byly zajištěné osoby použity nejprve na práce uvnitř objektu, později byly jednotlivé pracovní skupiny nasazovány na zemědělské práce v okolí Terezína a Litoměřic, asanaci obytných budov v nedalekém ghettu a další

⁹⁴ Podrobnosti v kapitole Čas odplaty

⁹⁵ SOkA Lovosice, Inventář Internačního střediska Terezín 1945-1948 (1953), str. 2.

⁹⁶ Tamtéž.

uklízecí a vyčišťovací práce. Pracovní sílu internovaných využívaly pravidelně i oddíly RA.

Tábor existoval více než dva a půl roku a prošlo jím nejméně 3 725 osob, minimálně 548 z nich zde zemřelo.⁹⁷ Malá pevnost Terezín se stala jedním z největších internačních táborů pro německé obyvatelstvo v celém Československu a v kontextu regionální situace zaujímá zvláštní místo.

⁹⁷ Marek Poloncarz, Internační tábor pro německé obyvatelstvo Malá pevnost Terezín 1945-1948. Terezín 1997, str.57.

8. Čas odplaty:

Období následující těsně po skončení války se vyznačovala řadou násilností a bezpráví konaných na německém obyvatelstvu, ale i na Čechách, ať už právem či neprávem obviněných z kolaborace. Odstraňovali se i nepohodlní svědci pohnutých událostí. Ani litoměřický okres nebyl výjimkou. V této kapitole popisují podle mého názoru tři nejzajímavější kauzy léta 1945.

8. 1. Vražda v Třebívlicích:

Dne 11. května 1945 ve večerních hodinách byl v Třebívlicích usmrčen Jaroslav Hadánek, který byl po revoluci zatčen pro údajnou spolupráci s Němci. Z jeho usmrcení byly obviněny tři osoby, které ho hlídaly a to Václav Böhm, Oldřich Jindřich a Antonín Macák. Nakonec byl společně s nimi obviněn i Václav Brožíček, který se vraždy přímo neúčastnil, ale jmenované strážné k činu přemluvil pod slibem odměny, kterou jim nakonec i dal. Vše mělo podle původního plánu vypadat jako sebevražda.⁹⁸

Kdy přesně a za jakých okolností byl Hadánek zatčen není zcela jasné. Byl umístěn v cele nacházející se v třebívlickém zámku. Zde byl přes noc zajištěn. Přes den měl nařízeno zdržovat se ve svém bytě a každé dvě hodiny se hlásit na strážnici v zámku. Strážní vykonávali službu v civilním oděvu a byli částečně vyzbrojeni. Sloužili dobrovolně s pověřením tehdejšího RNV v Třebívlicích.⁹⁹

V roce 1938 při záboru Sudet zůstala obec Třebívlice součástí ČSR. Nová státní hranice probíhala mezi obcemi Třebívlice a Želkovice. Održením okolních obcí byly Třebívlice značně hospodářsky poškozeny, hlavní tíhu tohoto nesli živnostníci a obchodníci. Obec měla asi 700 obyvatel, z toho pouze 37 osob se hlásilo k německé národnosti. Vyskytly se zprávy o tom, že čeští živnostníci v čele s mlynářem Václavem Brožíčkem společně s Němci z okolních vesnic uspořádali podpisovou akci, aby Třebívlice byly připojeny k Sudetům. Listinu mělo údajně podepsat 48 Čechů.¹⁰⁰ Sám Brožíček byl viděn na sudetské hranici jak jedná s německými starosty. Takovým osobám hrozil soud za rozvracení republiky.

Hadánek se během svého věznění dožadoval, aby mu bylo umožněno spojení s jeho bratrem Františkem Hadámkem z Loun, členem finanční stráže. Uváděl, že má zájem

⁹⁸ ABS Brno, A2-1. Sekterariát ministerstva vnitra. inv. č. 1765, karton 58.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

objasnit podpisovou akci z roku 1938 a jeho bratr, ví kde se listina nachází, nebo má dokonce její fotokopii. Nicméně listina dokazující toto počínání se nenašla. Zůstaly tak pouze svědecké výpovědi.

Dne 12. května 1945 měl být Hadámek převezen k vyšetřování do Libochovic. Spiklenci se rozhodli konat a příležitost se brzy naskytla. Hadámek zavřený ve své cele se dožadoval povolení odchodu na toaletu. Když se vracel do své cely byl Jindřichem zezadu udeřen pažbou pušky do hlavy, pak k němu přikročil Böhmm a bajonetem jej několikrát bodl do krku a hlavy.¹⁰¹

Strážní se domluvili na společné výpovědi, Hadámek měl při návratu do cely napadnout Böhmma a začít ho škrtit, ten pak v sebeobraně použil bajonet. Pro větší důvěryhodnost si Böhmm způsobil poranění v obličeji a na rukách. V květnu 1945 bylo vyšetřování zastaveno a vrazi nebyli potrestáni. Až v polovině roku 1947 byla věc postoupena státnímu zastupitelství a všichni aktéři byli souzeni. Výsledek řízení není znám.¹⁰²

8. 2. Malá pevnost Terezín:

Excesy které se odehrály v Malé pevnosti Terezín spadají do období května a června 1945, kdy byl velitelem objektu Stanislav Franc. Ke stabilizaci poměrů došlo až s jmenováním nového velitele tábora na počátku července 1945.¹⁰³ Pokud jde o násilnosti a zvěrstva páchaných na Němcích, jejich přšetřením byl pověřen Úřad národní bezpečnosti, a to Okresní kriminální úřadovna a státně bezpečnostní úřadovna v srpnu a září 1945. V této záležitosti byla protokolárně vyslechnuta řada osob, především německé národnosti. Všechny zákonem postižitelné případy, zejména násilnosti a krádeže byly oznámeny státnímu zastupitelství v Litoměřicích. V tomto oznámení byli jako podezřelí označeni Josef Průša, Soňa Průšová, Alois Tomeš a Ladislav Mráček, všichni čsl. státní příslušníci. Dále polský státní příslušník Alfréd Kling a němečtí státní příslušníci Dr. Vilém Benna, Bedřich Marvan, Hermann Heinemann a Kurt Landrock. Všichni jmenovaní byli zajištěni ve vazbě krajského soudu v Litoměřicích.¹⁰⁴

¹⁰¹ ABS Brno, A2-1. Sekretariát ministerstva vnitra. inv. č. 1765, karton 58.

¹⁰² Tomáš Staněk: Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha 2005, str. 159.

¹⁰³ Marek Poloncarz, Internační tábor pro německé obyvatelstvo Malá pevnost Terezín 1945-1948. Terezín 1997, str. 33.

¹⁰⁴ ABS Brno, A2-1. Sekretariát ministerstva vnitra. inv. č. 1765, karton 58.

Co se týká československých státních příslušníků, nebyly jim přímo prokázány žádné násilné činy. Z protokolů a opisů oznámení státnímu zastupitelství vyplývá, že násilností a jiných ukrutností se dopouštěli: Dr. Vilém Benna, Alfréd Kling, Bedřich Marvan, Hermann Heinemann a Kurt Landrock.

Dr. Benna byl podezřelý z několika vražd, kterých se dopustil tím, že jako lékař na Malé pevnosti v Terezíně vězně neschopné práce nebo zraněné usmrcoval smrtíci injekcemi. Což konal na příkaz Alfréda Klinga asi ve 30 případech.¹⁰⁵

Alfréd Kling, vrchní kápo internačního tábora v Terezíně a zástupce velitele IV. dvora, byl podezřelý z vražd spáchaných v součinnosti s Dr. Bennou. Dále nařídil vězni Landrockovi, který býval kápem v koncentračním táboře v Osvětimi a jeho spoluvězni Marvanovi, aby odstranili čtyři vězně. Kling při tom dle výpovědi jmenovaných učinil poznámku „Dolmetsch“, což znamenalo a Marvanovi to bylo známo, že má k tomu být použito násady od krumpáče. Mimo to učinil ještě posunek rukou, který naznačoval zardoušení. Po tomto rozkaze vězně odvedli do jedné cely pod záminkou, že je vedou na ambulanci. Zde je položili na zem přiložili násadu na krk, přičemž se každý postavil na jeden konec a tím vězně usmrtili.¹⁰⁶

Marvan dále vypověděl, že při příchodu vězňů z Prahy do tábora v Terezíně zabil sám Alfréd Kling násadou od krumpáče 30 vězňů. Nakonec bylo zjištěno, že Heinemann měl na Klingův rozkaz usmrtit i Dr. Bennu, aby se tak zbavil nepohodlného svědka.

Proti všem uvedeným bylo podáno oblastní úřadovnou státní bezpečnosti trestní oznámení, řízení však bylo dle § 109 a 112 trestního řádu zastaveno.¹⁰⁷

V roce 1947 byli z vězení všichni propuštěni kromě Marvana a Landrocka. Marvan ve vězení zemřel na tuberkulózu. Landrockův případ byl od ostatních oddělen, neboť se měl dopustit také zločinů za svého působení v Osvětimi. V červnu 1948 byl odsouzen k 20 letům těžkého žaláře. Propuštěn byl až počátkem 60. let.¹⁰⁸

Českoslovenští státní příslušníci byli všichni propuštěni z vazby s poukazem na skutečnost, že se jim nepodařilo spáchané skutky prokázat. Podezření však u Průši

¹⁰⁵ Tomáš Staněk: Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha 2005, str. 158.

¹⁰⁶ ABS Brno, A2-1. Sekretariát ministerstva vnitra. inv. č. 1765, karton 58.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tomáš Staněk: Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha 2005, str. 158-159.

přetrvalo, protože jako velitel IV. dvora musel o vraždách vědět.¹⁰⁹ Mimochodem u Průši a Tomše bylo zjištěno, že nejsou důstojníky a hodnosti si svévolně присvojili.

8. 3. Liběšický incident:

Dne 25. června 1945 kolem 20. hodiny procházelo obcí Liběšice několik rot německých válečných zajatců za doprovodu skupiny ruských vojáků, kterým velel jeden kapitán. Když vojáci procházeli obcí hlučně zpívali píseň „Auf Wiedersehen am Elbefluss“. Německé obyvatelstvo se shluklo na ulicích a zdravilo zajatce zvednutím paží. Četnictvo nařídilo obyvatelstvu, aby okamžitě opustilo ulice. Na tento rozkaz odpověděli zajatci voláním „Fuj!“. Jelikož obyvatelstvo ustupovalo jen váhavě, vystřelilo četnictvo několikrát pro výstrahu do vzduchu. Zajatci pozvedli hole a na četníky křičeli „Schweine“. Pravděpodobně došlo i k drobným fyzickým útokům proti četnictvu. Ještě před zakročením byl sovětský velitel požádán, aby zpěv zajatcům zakázal. Ten však na výzvu nereagoval.

Jako odvetné opatření bylo z Liběšic o tři dny později odsunuto přes dvě stovky Němců. Tento incident vedl k vyjasnění odsunové strategie pro následující letní měsíce v celém okrese.

¹⁰⁹ Tomáš Staněk: Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha 2005, str.158-159.

9. Antifašisté:

Němci, kteří se „aktivně účastnili boje za osvobození republiky nebo trpěli pod nacistickým nebo fašistickým terorem“¹¹⁰ byli vyjmuti z opatření proti Němcům platící. Podle nařízení němečtí antifašisté měli požívat ochrany, měli všechna práva, jako osoby české s tím rozdílem, že se nesměli politicky organizovat. Žádosti o zachování československého státního občanství podávali němečtí obyvatelé okresu na OSK, obyvatelé města Litoměřice u MNV. Dne 26. července 1945 byla při OSK zřízena osmičlenná komise pro vyřizování těchto žádostí a udělování československého státního příslušenství.¹¹¹ Jména žadatelů, kteří uspěli byla veřejně oznámena na plenární schůzi MNV. Tito Němci získali osvědčení o národní spolehlivosti a měli stejná práva jako Češi. Složitější a nejednoznačné případy žádostí o antifašistické osvědčení rozhodoval ZNV v Praze a MV.

Na postup vůči německým antifašistům neustále docházely stížnosti. Na druhou stranu bylo v pohraničí mnoho význačných nacistů, proti nimž nebyla uplatňována žádná protiněmecká nařízení. MV několikrát upozorňovalo, že je nepřipustné, „aby osoby, o nichž jest úřadu známo, že jsou antifašisty [ve smyslu výnosů ministerstva vnitra ze dne 1. 10. 1945 čj. Z/I-21604/1945-9 a 24. 8. 1945 čj. A-4600-16/8-45 ref. A a ustanovení §2 odst. 3. dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.] byly vypovídány ze svých bytů, zabavován jim majetek a uplatňována vůči nim ostatní opatření proti Němcům. Tyto osoby jest (...) považovati až do úředního rozhodnutí za československé státní občany.“¹¹² V případě pochybností měly se úřady obrátit na sbor německých antifašistů při prověřovací komisi OSK, pokud je však MV doporučilo.¹¹³ Místy se dokonce stávalo, že za vydání antifašistické legitimace byl vybírán poplatek (až 120 korun), což nebylo povoleno.

Přestože antifašisté měli osvědčení o své národní spolehlivosti, dívalo se na ně české obyvatelstvo nedůvěřivě a chovalo se k nim s odstupem. Dokonce museli čelit i ústrkům ze strany některých nižších orgánů státní správy. Některé MNV v okrese neoprávněně odmítaly řádně přezkoušeným antifašistům vydávat stravovací lístky české a vydávaly

¹¹⁰ Dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945

¹¹¹ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Kniha zápisů schůzí rady ONV 28. 5. 1945-30. 12. 1946. inv. č. 2, karton 2.

¹¹² SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv. č. 120, Karton 126.

¹¹³ Tamtéž.

jim lístky německé, dále byli vypovídáni z bytů, byl jim zabavován majetek,....¹¹⁴ Podobným způsobem bylo s antifašisty nakládáno ve všech koutech republiky, averze vůči Němcům byla ve společnosti příliš silná. Antifašisté pociťující nedůvěru ze strany českého obyvatelstva se dobrovolně hlásili do transportů.

Na podzim 1945 se konaly kontroly antifašistických legitimací. Referent pro vnitřní národní bezpečnost Bejšovec předložil seznam antifašistů z několika obcí a dal na vědomí, že jmenné seznamy budou vyvěšeny v bydlíštích jednotlivých antifašistů, aby z řad veřejnosti mohly být v předepsané lhůtě osmi dnů předneseny případné odůvodněné námitky.¹¹⁵ Z celkem 580 legitimací jich bylo ponecháno 310. Žádosti o legitimace se mohly podávat do 10. února 1946, později podané žádosti byly všechny zamítnuty.

¹¹⁴ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv. č. 120, Karton 126.

¹¹⁵ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Kniha zápisů schůzí OSK 31. 5. 1945-24. 6. 1946. inv. č. 2, karton 2.

10. Osídlení:

Konec války znamenal pro české země zároveň počátek obrovských přesunů obyvatelstva. V pohybu bylo téměř pět a půl milionu lidí, tedy více než polovina tehdejších obyvatel země. Pro litoměřický okres, kde mělo německé obyvatelstvo převahu až do konce 2. světové války, znamenaly roky 1945-1947 v podstatě úplnou výměnu obyvatelstva. Příčinou tohoto faktu byl dobrovolný i nedobrovolný odchod obyvatel německé národnosti, souběžně se prolínající s přílivem původního i nového obyvatelstva české národnosti. Do pohraničních oblastí zamířily proudy lidí různého ražení. Na jedné straně ti pracovití, na druhé ti, co se snažili co nejrychleji zbohatnout. Je nutné mít na paměti, že osídlovací akce byla procesem začlenění pohraničí do českého prostoru, ne jeho prostou kolonizací.

Již v prvních poválečných dnech přichází do pohraničí Češi, kteří odtud odešli v roce 1938. Společně s nimi sem však přicházeli lidé, kteří se zde chtěli trvale usadit. Navrátilci a osídlenci byli hlavním činitelem ovlivňujícím dění v pohraničních oblastech. Noviny i rádio vyzývaly k odchodu do pohraničí. Tyto výzvy se v první řadě týkaly dělníků, obchodníků, živnostníků a administrativních zaměstnanců bývalé politické správy a samosprávy, kteří zde působili již před válkou a jejichž zkušenosti měly být nyní uplatněny v poválečné době tak, aby přechod z válečné doby do mírové byl co nejrychlejší. Vedle správního aparátu obnovovaly v pohraničí postupně svou činnost také všechny politické strany Národní fronty, které se pak staly spoluiniciátorem dalších změn. Zpočátku se tato volání týkala téměř výlučně měst, která se nyní měla stát středisky a oporou českého vlivu.

Právním základem k novému osídlení se stalo několik dekretů prezidenta republiky a to: dekret č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o vyhlášení národní správy nad majetkem Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, dekret č. 12/1945 Sb. o konfiskaci německého zemědělského majetku a dekret č. 108/1945 Sb., kterým se konfiskoval veškerý další majetek.

Dne 8. června 1945 byly výnosem MV zřízeny osídlovací referáty ONV či OSK, které měly zajišťovat souběžné vysídlování a zároveň české dosídlování oblastí, které spadaly do jejich kompetence.¹¹⁶

¹¹⁶ Zdeněk Beneš (ed.): Rozumět dějinám. Praha 2002, str. 205.

Příchod osídlenců na Litoměřicko se v prvé vlně týkal především Lovosic a Litoměřic. Město Litoměřice však bylo záhy pro nově příchozí uzavřeno, protože zde propukla tyfová epidemie. Město bylo nově příchozím opět otevřeno až na konci srpna téhož roku. O to intenzivněji probíhalo osídlování venkovských oblastí, které přišlo na řadu v krátké době.

Do německých obchodů, živností a podniků přiděloval živnostenský referát MNV národní správce z řad spolehlivých občanů české národnosti. Do poloviny června 1945 bylo v Litoměřicích vydáno 220 osvědčení o zřízení prozatímních správ v obchodech, živnostech a podnicích.¹¹⁷ Vzhledem k nedostatku pracovních sil bylo i po zavedení národní správy běžné, že bývalí němečtí majitelé nadále ve svých živnostech pracovali a dostávali mzdu. Neměli v nich však žádná práva.

Souběžně s odsunem Němců probíhalo osídlování uvolněného prostoru. Již v červnu 1945 do uvolněných domů a bytů začínají přicházet noví lidé z vnitrozemí. Obce v nížinách s příznivými životními podmínkami jako Žitenice, Ploskovice, Křešice, Polepy,... se velice rychle zalidnily. Avšak horské oblasti s těžšími životními podmínkami v oblasti Sebusínska, Třebušínska a Úštěcka se obsazovaly velmi pomalu. Dodnes je tato oblast řídce osídlena.¹¹⁸ Denně procházely obcemi okresu celé skupiny lidí hledajících zemědělské usedlosti nebo jiné živnosti. Noví osídlenci přicházeli hlavně z oblasti dolního Poohří a Podřipska.¹¹⁹ Objevili se tu však i Češi z Polska a Zakarpatské Ukrajiny, ale i Slováci.¹²⁰ Situace se dokonce dostala tak daleko, že pro nově příchozí byl především v Litoměřicích nedostatek bytů, neboť bytový úřad byl nedostatečně organizován a neustále na jeho činnost docházely stížnosti. Nově příchozí, kteří se chtěli v Litoměřicích usadit si stěžovali, že není dostatečně postaráno o přechodné ubytování (hostince, noclehárny).¹²¹ (...) *Vyzval jsem místní národní výbor o zřízení noclehárny pro 200-300 lidí a současně zřízení informační služby pro ubytování cestujících a navrhl jsem jakým způsobem má být toto provedeno.*

Dosud lidé spí v soukromých domech bez náležitého hlášení nebo v čekárnách na nádraží, ba i venku.

¹¹⁷ SOKA Lovosice, Kronika města Litoměřice, str. 4.

¹¹⁸ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv. č. 120, karton 126.

¹¹⁹ Kolektiv autorů: Dějiny města Litoměřice. Litoměřice 1997, str. 334.

¹²⁰ SOKA Lovosice, Osídlovací komise ministerstva zemědělství v Litoměřicích 1945-1950 (1958). Zprávy o činnosti Osídlovací komise v Litoměřicích. inv. č. 25, karton 9.

¹²¹ ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Činnost velitelství SNB v Litoměřicích. inv. č. 108, karton 9.

Policejní stráž poskytovala plné pomoci. Zejména ve večerních hodinách dávala svá kasárna k dispozici a sama spala u stolu na strážnici. (...) ¹²²

Většina továren, provozů, dílen, živností a obchodů v pohraničí se postupně uváděla do provozu. Ale ještě na konci srpna 1945 byla řada obchodů a živností stále uzavřena a určení národní správci nezahájili svoji činnost. Byly provedeny kontroly za přítomnosti živnostenských referentů, proč a z jakých důvodů nejsou provozovny otevřeny.

Národní správci byli často lidé bez odpovídající kvalifikace a nebo dokonce i lidé s bohatou trestní minulostí. Rozběhly se kontroly a jim svěřená hospodářství byla odebírána. Nejvážnějším případem se pravděpodobně stal případ národního správce Košky z Dolní Vysoké.¹²³ Tato osoba se v roce 1930 během posledního předválečného sčítání obyvatelstva přihlásila k české národnosti a jeho manželkou byla Němka. Po okupaci zbytku republiky se přihlásil k německé národnosti, dokonce si nechal poněmčít jméno na Koschka a dobrovolně vstoupil do wehrmachtu. V lednu 1945 byl na západní frontě zajat spojenci a pod údajným nátlakem v zajateckém táboře vstoupil do Československé zahraniční armády a v hodnosti desátníka se navrátil do Čech. Po tomto zjištění byl ještě v létě 1945 z funkce národního správce odvolán.

„(...) Drahořovice: Zatčen předseda NV A. Vobořil, jeho náměstek A. Svatoš, sekretářka Němka R. Lehrová, pro rabování stát. majetku-5 naložených selských vozů prádla a šatstva.

Na rozkaz ZVSNB v Praze zřízen kontrolní oddíl v Lovosicích z přísl. SNB a vojáků k zamezení vyvážení zcizeného majetku. (...) ¹²⁴

Velmi častým jevem v pohraničí, Litoměřicko nevyjímaje, bylo svévolné zajišťování opuštěného německého majetku, k sebeustanovování do funkcí národních správců, ačkoliv to bylo jednoznačnou výsadou národních výborů a správních komisí. Stejně právo si však také vymínili nejrozumnější vládní pověřenci.¹²⁵ Tento stav trval v odlišných koutech pohraničí rozdílně dlouhou dobu. Záleželo na autoritě a schopnostech SK a NV. Vzhledem k tomu, že na Litoměřicku byla OSK silnou autoritou, byly takové případy

¹²² ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Činnost velitelství SNB v Litoměřicích. inv. č. 108, karta 9.

¹²³ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Hlášení počtu zaměstnanců, různé skupiny Němců, antifašisté, z Říše, váleční zajatci 1946. inv.č.198, karta 259.

¹²⁴ ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Poměry v pohraničí. inv.č.150, karta 24.

¹²⁵ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 140.

rychle řešeny. SK a NV se k výkonu a prosazování zákonných nařízení musely opírat o bezpečnostní aparát.¹²⁶

10. 1. Osídlování zemědělské půdy:

Jednou z nejdůležitějších otázek osídlovací akce bylo zajištění půdního a zemědělského majetku z rukou Němců a kolaborantů. Tento problém se dotýkal asi čtvrtiny až jedné poloviny veškeré zemědělské půdy v ČSR. Jednalo se o budovy obytné i hospodářské, bytové zařízení, živý i mrtvý inventář a zásoby všeho druhu. Majetek v hodnotě jdoucí do desítek miliard korun. Současně bylo třeba zajistit plynulý a nerušený chod zemědělské výroby, to znamenalo zabezpečit jarní orbu i osev a připravit sklizeň. To vše mělo zamezit potížím ve výživě a zásobování. Dne 21. května 1945 byl vydán dekret č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého národa.¹²⁷ Vytvořily se tak právní a věcné podmínky pro gigantickou osídlovací akci, jež v našich dějinách nemá obdoby.

Ministerstvo zemědělství již 10. května 1945 vydalo v Košicích připravené „*Směrnice pro národní výbory o nejnnutnějších opatřeních v zemědělství*“.¹²⁸ Hlavním cílem bylo nepromeškat ani jediný den, pomoci zajistit přípravu na žně a samotnou sklizeň. NV měly zajistit hned po osvobození své obce a okresu pomocí rolnických komisí zemědělský majetek, který podle vládního programu podléhal konfiskaci. V dohodě s rolnickými komisemi měly dosadit národní správce z občanů mravně a politicky spolehlivých, jakož i způsobilých hospodařit na zajištěném majetku. Národní správci měli spravovat zajištěný majetek až do jeho konfiskace a rozdělení.¹²⁹

Místní rolnické komise, nejvýše desetičlenné, se volily z oprávněných uchazečů o půdu (tzv. přidělců). Zástupci místních rolnických komisí pak volili okresní rolnickou komisi, také nejvýše desetičlennou. Místní komise měla vypracovat plán na osídlení půdy v místě, navrhnout úhradu přidělovaného zemědělského majetku a předložit tento plán ke schválení okresní rolnické komisi, jejíž povinností bylo plány prozkoumat a na jejich základě vypracovat širší přidělový souhrn.¹³⁰

V pohraničí byla praxe poněkud pomalejší. Rolnické komise vznikaly až s příchodem vlny osídlenců na podzim. V průběhu července 1945 byly na řadě míst

¹²⁶ Viz. následující kapitola

¹²⁷ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 160.

¹²⁸ Tamtéž, str. 161.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž, str. 162.

založeny alespoň místní komise. Naopak v Litoměřicích byla okresní rolnická komise zvolena již 17. června 1945. To však byla jen čestná výjimka.¹³¹

Dne 17. července 1945 vyšel dekret č. 27/1945 Sb. o jednotném řízení vnitřního osídlení. Kromě jiného se jím zřizovala při ministerstvu vnitra ústřední komise pro vnitřní osídlení, vznikla tak osídlovací úřadovna v Praze s působností pro Čechy a Moravu.¹³² O tři dny později 20. července 1945 pak vyšel navazující dekret č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.¹³³

Ukončila se tak dosavadní živelnost, která zasáhla především mimořádně úrodné oblasti, jako bylo Žatecko, Podbořansko a částečně i Litoměřicko, kam přicházelo nejvíce zájemců. V prostoru od Mostu přes Žatec a Litoměřice až k České Lípě bylo koncem srpna 1945 80 – 90% německých usedlostí obsazeno, někdy jen dočasnými národními správci.¹³⁴ V litoměřickém okrese bylo konfiskováno 8 229 zemědělských usedlostí, celkem se jednalo o 41 894 hektarů půdy, což představovalo asi 75,25% veškeré půdy v okrese.¹³⁵ Příchod osídlenců do pohraničí byl spojen s rapidním úbytkem pracovních sil na venkově ve vnitrozemí.

Velkou zkouškou se staly žně. V jejich průběhu navštívili ministři obrany a zemědělství řadu vnitřních i pohraničních míst (i Litoměřicko), aby se přesvědčili o průběhu akcí. Vzhledem k nedostatku pracovních sil byla povolána řada dobrovolníků a vojáků, kteří pomáhali při žňových pracích. Ale i tak se stalo, že koncem srpna 1945 v okolí Litoměřic, Terezína a Lovosic, ale i na řadě dalších míst stály na polích nepřehledné řady panáků obilí všeho druhu, byly vidět zčernalé hromady nesvezené řepky a následkem dešťů i hnijící bramborová nať, která poukazovala na to, že v zemi jsou stále rané brambory.

V rámci osídlovacího plánu byly jednotlivým pohraničním okresům určeny vnitrozemské okresy s přibližně stejnou či alespoň podobnou zemědělskou výrobou a přírodními podmínkami. A tak sem přicházeli lidé především ze sousedního okresu Roudnice nad Labem, středních a východních Čech.¹³⁶

¹³¹ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 162.

¹³² Tamtéž, str. 164.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž, str. 170.

¹³⁵ Jaroslav Moravec: K problematice přerůstání národní a demokratické revoluce na Litoměřicku v revoluci socialistickou, In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1988, str. 15.

¹³⁶ SOKA Lovosice, Osídlovací komise ministerstva zemědělství v Litoměřicích 1945-1950 (1958). Zprávy o činnosti Osídlovací komise v Litoměřicích. inv. č. 25, karton 9.

Na podzim došlo k revizím a bylo zjištěno, že asi jedna třetina národních správců zemědělských podniků je neschopná je vést a byli vyměněni. Doporučovalo se urychlené a trvalé přidělení zemědělské půdy spolehlivým národním správcům, aby nebyly obavy, že budou vystěhováni a nahrazeni. Dále bylo navrženo, aby výměna stávajících národních správců jenž spravují usedlosti, které mají být předány Svobodovcům, proběhla teprve tehdy, až budou převzaty novými majiteli. Tímto způsobem mělo být zajištěno bezproblémové plnění podzimních prací i sklizeň následujícího roku.

10. 2. Volynští Češi:

Zvláštní kapitolou osídlování pohraničí bylo umísťování volyňských Čechů, jež započalo právě v létě 1945. Týkalo se především demobilizovaných vojáků 1. československého armádního sboru v SSSR, kteří projevíli přání usadit se v ČSR. Nejčastěji mířili do okresů Žatec, Podbořany, Ústí nad Labem a Česká Lípa. Usazování Svobodovců naráželo všude na řadu potíží. To byl případ příslušníků Svobodovy armády ze SSSR (tzv. Volyňští Češi, Svobodovci), kterých se v okrese po válce usadilo několik stovek a dodnes se jejich přítomnost projevuje. Tímto způsobem se vnášela mezi již pověřené národní správce nejistota, zda-li o svá místa nepřijdou. Tato nejistota se často podepsala na správě svěřeného majetku a výjimkou nebyly ani odchody těchto lidí zpět do vnitrozemí, po tahanicích, které se Svobodovci zažili.¹³⁷

*„(...) Dosazováním příslušníků Svobodovy armády za národ. správce na místa už se osvědčivších národ. správců civilních vzniká neklid a roztrpčení mezi národ. správci zeměděl. usedlostí. (...)“*¹³⁸

Svobodovci ve smyslu dekretu prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. ze dne 20. července 1945¹³⁹ uplatňovali nárok na přiděl zhruba 300 usedlostí (dalších 125 bylo rezervováno) ve 23 obcích v různých částech litoměřického okresu.¹⁴⁰ Jejich usazování v okrese bylo komplikované a neustále se protahovalo. První vlna jejich usazení byla narychlo ukončena v říjnu 1945. Nároky Svobodovců vzbudily v celém okrese značné rozrušení, jehož následkem bylo svolání manifestační schůze všech národních správců

¹³⁷ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Korespondence-odsun 1945. inv. č. 197, karton 259.

¹³⁸ ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Četnické oddíly v pohraničí. inv. č. 150, karton 24.

¹³⁹ Dekret prezidenta republiky o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci

¹⁴⁰ VÚA Praha, Styční důstojníci MNO 1945-1950. Jednací protokol obyčejný 1945-1946. inv. č. 849, karton 239.

do Litoměřic, konané v neděli 2. srpna 1945. Byla svolána komunistickou stranou a přijala rezoluci proti příslušníkům Svobodovy armády a jejich přednostnímu právu. Rezoluce byla odeslána vládě a ZNV v Praze.¹⁴¹

Vyskytly se případy příchodu různých zájemců o usedlosti, případně živnosti, kde již národní správci ustanoveni byli a odvolávali se na přednostní právo, neboť sloužili v armádě. Takovým národním správcům měla být poskytnuta náhrada.

„Množí se stížnosti do nesprávného postupu při osídlování. Jest pravidlem, že když některý nář. správce musí ustoupiti usedlost příslušníku zahr. armády a musí usedlost opustiti, nemá kam by se odstěhoval. Proto jest třeba odstupujícímu nář. správci dáti ihned náhradu a takto se předejde nářkům a přispěje tak k uklidnění obyvatelstva. Jestli tento postup jste dosud nezachovávali, učinite tak v zájmu celé akce.“¹⁴²

„(...) Doporučuje se, aby usazování volyňských Čechů v rámci osídlování bylo prováděno pokud možno nenásilně a postupně tak, aby se zabránilo tomu, že by některé zemědělské živnosti zůstaly na kratší neb delší dobu bez dozoru a správy.“¹⁴³

10. 3. Školství a kultura:

Ve dnech 3. – 5. června se uskutečnil zápis do obecné a měšťanské školy v budově muzea, přijímány byly pouze děti české a slovenské národnosti a ze smíšených manželství. Vyučování bylo zahájeno 20. června 1945. Měšťanka měla čtyři třídy – 125 českých dětí, 16 německé národnosti a 43 ze smíšených manželství.¹⁴⁴ Byl zoufalý nedostatek školních pomůcek i učitelů, ale až na jednotřídky v odlehlých obcích byla výuka zajištěna. Německým dětem byla návštěva školy odepřena a to nejen na Litoměřicku. Školní ročník končil, z dnešního pohledu netradičně, 19. července 1945.¹⁴⁵

V celé zemi, pohraniční oblasti nevyjímaje, zněla z mnoha míst hudba, konala spousta tanečních zábav, které okupační a říšské úřady v závěrečné fázi války (v létě 1944) striktně zakázaly. Svoji činnost rychle obnovovaly Němci rozpuštěné české sportovní, tělovýchovné a turistické kluby a spolky.¹⁴⁶ Současně zahajovala činnost i divadla a ochotnické spolky. Slavnostním představením Čapkovy „Matky“ obnovil svoji

¹⁴¹ VÚA Praha, Styční důstojníci MNO 1945-1950. Spisy obyčejné 1945. inv. č. 859, karton 240.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ SOKA Lovosice, Kronika města Litoměřice, str. 3.

¹⁴⁵ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 137.

¹⁴⁶ Tamtéž.

činnost na počátku září litoměřický divadelní spolek Karla Hynka Máchy.¹⁴⁷ Litoměřicko patřilo po stránce obnovy školství a kulturního života k předním krajům dosídlovaného pohraničí.¹⁴⁸

Češi v pohraničí přes všechny obtíže odevzdávali republice víc, než se od nich v tak krátké době dalo vůbec očekávat. Pohraničí zápolilo s potížemi, i s těmi, co se sem přijížděli jen přiživit, ale i tak se tato akce dařila.

¹⁴⁷ Jaroslav Moravec: K problematice přerůstání národní a demokratické revoluce na Litoměřicku v revoluci socialistickou, In. Vlastivědný sborník Litoměřicko. Litoměřice 1988, str. 12.

¹⁴⁸ Tamtéž.

11. Bezpečnostní situace:

V prvních porevolučních dnech zajišťovala v pohraničí bezpečnost řada skupin. Byly to dobrovolnické jednotky RG, příslušníci československé armády, ale i příslušníci RA. Nebylo výjimkou, že do aktivní služby byli povoláni penzionovaní četníci nebo lidé, kteří byli z aktivní služby propuštěni. Na základě směrnice MV z 19. května 1945, měly místní a okresní výbory povoleno, k udržování veřejné bezpečnosti, pro zajištění pořádku a výkonu své moci, zřídit podle potřeby ze státně spolehlivých osob ozbrojený bezpečnostní sbor, organizovaný podle zásad vojenské kázně.¹⁴⁹ Na základě usnesení pléna NV byl velitelem jmenován Václav Bejšovec.¹⁵⁰

Dne 22. května 1945 se při ZNV v Praze ustavila Komise pro vnitřní národní bezpečnost v Čechách, která měla organizovat a zajišťovat všechny úkoly související s ochranou bezpečnosti a především vybudovat SNB – nový mocenský orgán státu.¹⁵¹ Samotný SNB se statutárně utvořil až 30. června 1945.¹⁵² Hlavní velitelství SNB vzniklo na MV a současně ukončilo činnost dosavadní generální velitelství uniformované policie.

V závěru června a na počátku července 1945 odjížděly první jednotky SNB do pohraničí. Převážná většina však mířila zatím jen do výcvikových středisek, odkud ovšem mohly být a taky byly v případech naléhavé nutnosti nasazeny do akce. Zatím jen menší část mohla okamžitě plnit bezpečnostní úkoly. Patřily mezi ně např. oddíly „Železo“ a „Toledo“, jejichž část přešla 19. června 1945 do SNB pod názvem 2. oblast 1. pluku SNB.

Vzhledem k nedostatku kvalifikovaných osob bylo několikrát žádáno o posily, a tak dne 4. června 1945 ve 13:15 z Prahy Masarykova nádraží odjíždí skupina 35 členů uniformované stráže bezpečnosti pod vedením poručíka Josefa Drexlera. Vyzbrojeni byli 30 puškami, 2 automaty a 1 těžkým kulometem s dostatečným množstvím nábojů. V 16:00 dorazili do Bohušovic nad Ohří odkud pokračovali autobusem pošty do Litoměřic. *„Prvé dva dny, t. j. 4. a 5. 6. 45 byla stráž ubytována ve škole v Gebartově ulici, kde se též nachází až dosud vyvařovna a stravovna mužstva. Dne 6. 6. 1945 byla pro policejní úřad zabrána budova v Pekařské ulici č. 10. Kde se nacházel úřad něm.*

¹⁴⁹ ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Zajištění pohraničí. inv. č. 42, karton 5.

¹⁵⁰ SOKA Lovosice, MNV Litoměřice 1945-1960. Kniha zápisů pléna MNV 30. 5. 1945-20. 12. 1945. inv. č. 175, karton 1.

¹⁵¹ Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 141.

¹⁵² Tamtéž.

policie a v hořejším poschodí dívčí škola. Budova úplně vyhovuje policejním požadavkům. Stráž je ubytována ve II. poschodí téže budovy.

Druhého dne po příchodu do Litoměřic bylo nutno okamžitě převzít popisný úřad, který se nacházel dosud v něm. vedení a kdež byly shledány různé nesrovnalosti. Dále bylo nutno převzít okamžitě policejní stanici a obsadit vlastními lidmi.

Do příchodu unif. policie stávalo zde několik bezpečnostních složek jako: pomoc. policie v počtu asi 200 mužů, pod vedením polic. praporčíka Tomáška, vojenská policie pod vedením voj. škpt. Krejčárka (asi 40 mužů), politická civ. policie, kterou řídí Bejšovec Václav, 10 členů NSB pod vedením por. Tabora a skupina partyzánů.

Přes toto opatření se stalo, že město Litoměřice bylo aspoň 4x za sebou vypleněno a vzhled města činil dojem velkého nepořádku.

Největší potíže činil zajatecký tábor v dělostřeleckých kasárnách, kde bylo několik tisíc zajatců hlavně Poláků, kteří se zmocnili zbraní a plenili ve městě. Tento tábor je dnešním dnem likvidován [11. června 1945].

(...) velké potíže činí vystavování různých potvrzení a oprávnění, ježto zde schází dosud úřední razítka a tiskopisy. Různé záznamy, jako úř. povolení k nošení zbraní českým obyvatelům, musí býti zanášeny do knih s něm. textem.

Jelikož je denně zatčeno mnoho Němců, kteří musí býti dopravováni k soudu, je s vypracováním zpráv mnoho práce, ježto všechny psací stroje jsou s německou klávesnicí a tak je stráž prací příliš zatížena.

Veškeré sklady látek, zbraní, výstroje a j. byly předány voj. velitelství. Pro potřebu policie byly zabrány 3 osob. auta, potíže však činí pohonné látky. “¹⁵³

OSK a MNV v Litoměřicích musely požádat MV o posílení bezpečnostních orgánů. Dne 18. června 1945 bylo propuštěno a odzbrojeno asi 230 mužů z dobrovolné pomocné policie a nadále bezpečnostní službu zajišťovali příslušníci SNB.¹⁵⁴

K dni 22. června 1945 bylo v okrese zřízeno 14 četnických stanic: Čížkovice, Kravaře, Křešice, Levín, Liběšice, Litoměřice (okresní velitelství), Lovosice, Ploskovice, Sebužín, Třebušín, Ústěk, Velemín, Žalhostice a Žitenice, o celkové síle 67 četníků. Tímto dnem převzalo četnictvo udržování veřejného pořádku v celém okrese, vyjma Litoměřic, kde působila státní policie.

„(...) od příchodu unif. stráže bezpečnosti do Litoměřic den 5. 6. 1945 nebylo jediného případu, kdo by se byl cítil ohrožen v městě Litoměřicích ze strany německého

¹⁵³ ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Četnické oddíly v pohraničí. inv. č. 24, karton 3.

¹⁵⁴ Kolektiv autorů: Dějiny města Litoměřice. Litoměřice 1997, str. 331.

obyvatelstva. V dohodě s místním posádkovým velitelstvím a Místním národním výborem byla učiněna veškerá bezpečnostní opatření jako: Němcům odebrány všechny zbraně a střelivo, radiové přijímače a součástky, zakázáno shromažďovati se na veřejných místech, zákaz vstupu do veřejných místností, každý Němec opatřen bílou náramenní páskou a tím bezpečnost českého obyvatelstva v městě zaručena.

Po tomto opatření mnohdy došlo k anonymním oznámením, že některý Němec přechovává zbraně, ukázala se býti nepravdivá. Ojedinelé incidenty, ku kterým v městě Litoměřicích došlo, byly omylem vyvolány buď ze stran propuštěnců ze zajateckého tábora, nebo příslušníků Rudé armády a tyto na místě okamžitě likvidovány.

Taktéž odsun Němců z města Litoměřic byl konán organizovaně a dosud bylo odsunuto asi 60% Němců.

Nynější bezpečnostní poměry v městě možno považovati za uspokojivé a pouze je nutno povolití další odsun Němců, by město bylo v krátké době úplně české.¹⁵⁵

Četnické útvary byly ubytovány většinou v domech přikázaných jim okresními národními výbory, nebo správními komisemi. V některých případech dokonce v objektech používaných četnictvem před Mnichovem.¹⁵⁶ Nájemné se zatím neřešilo. Přikázané objekty nebo ubikace jsou označeny jako národní majetek po Němcích.

Národními výbory a správními komisemi bylo četnictvu dáno dostatečné zařízení z ubikací bývalého četnického, policejního a strážnického německého majetku. Takové zařízení bylo propůjčeno inventárně a vedeno dále jako národní majetek.¹⁵⁷ Totéž platilo o kancelářském a kuchyňském zařízení a lůžkovinách.

Při ubytování četnictva bylo přihlíženo, aby byly přidělovány objekty s telefonním zařízením. Na telefonní spojení nešlo spoléhat, neboť bývalo velmi často přerušováno. Spojovací služba měla být zajišťována též přidělováním potřebného počtu vozidel a automobilů. Nedostatek benzínu však značně omezoval akceschopnost a řádné fungování stanic.

Revoluční a porevoluční vlna plenění a rabování byla překonána a vyskytovaly se již jen ojedinelé případy. Zvláště v kopcovitém terénu četnických stanic Sebusín a Třebušín, bylo obyvatelstvo znepokojováno nájezdy ozbrojených skupin.

V průběhu července 1945 se situace v okrese znatelně zlepšila, nežádoucích jevů způsobených příchodem nových neproověřených lidí, odsunem německého obyvatelstva,

¹⁵⁵ ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Zajištění pohraničí. inv. č. 42, karton 5.

¹⁵⁶ Tamtéž. inv. č. 55, karton 6.

¹⁵⁷ Tamtéž. Obsazení pohraničí bezpečností. inv.č.55, karton 6.

atd. znatelně ubylo. Na bezpečnostní složky byly vzhledem k jejich malým početním stavům kladeny vysoké požadavky. Během léta 1945 bylo zatčeno několik set osob pro různé trestné činy (protistátní činnost, kolaborantství, neoprávněnou držbu zbraní, rabování,...).¹⁵⁸ Němci byli nejčastěji zatýkáni za protistátní činnost, Češi nejčastěji za rabování. Vyskytlo se i několik případů, kdy zadržení Němci vlastnili anfašistické legitimace. Docházelo k prohlídkám objektů a kontrole osob (především příslušníků bývalých skupin NSDAP, SA, HJ a dalších německých spolků), přičemž bylo odhaleno a zabaveno mnoho zbraní, střeliva a výstroje. Věci byly předávány posádkovému velitelství. Dále byly prováděny soupisy v bytech po odsunutých Němcích, asistence při otevírání obchodů a přebírání inventáře. Pro MNV zajišťovány cenné předměty, které byly dílem ukládány u místní spořitelny, dílem ve skladišti státního policejního úřadu.¹⁵⁹

Stále do okresu přicházely pochybné živly, které se neoprávněně vydávaly za zástupce vyšších státních orgánů, aby si tak zjednaly přístup tam, kam by normálně nesměly. Toho zneužívaly k trestné činnosti. „*Tak napříkl. byli dne 19. 7. 1945 zatčeni 2 Češi stanicí Sebusín, kteří se neoprávněně vydávali za příslušníky zpravodajské brigády a kriminální policie. Je též dosti takových, kteří slídívě obchází vesnice, aniž by měli vážného úmyslu v nich se usaditi, jak zpravidla při kontrolách předstírají.*“¹⁶⁰

Ve vícero případech se objevily případy rabování, především v bytech odsunutých Němců. Nejčastěji se tak dělo ozbrojenými bandami v uniformách ruské armády. Značná část připadla na vrub osobám, které příslušnost k ruské armádě jen předstíraly. Důvodně byli podezíráni Poláci, kteří se jako pozůstatek pracovního tábora stále potulovali v kraji. Dále to byli zběhové, váleční zajatci,... Četnická stanice v Liběšicích takto zatkla 5 Poláků, kteří plenili pod pláštěm legitimací členů pomocné policie.¹⁶¹

Z těchto důvodů byly v srpnu 1945 organizovány dvě všeobecné razie, jedna denní a jedna noční ve stejnou dobu v celém správním okrese (zvláště v Litoměřicích) za asistence vojenských a policejních hlídek. Vojenské hlídky, vyžádané u vojenské správy byly po dobu razie přiděleny jednotlivým stanicím SNB.¹⁶²

K odstranění závad a nedostatků se navrhovalo, aby z pohraničního území byli co nejdříve odsunuti všichni pochybní cizí státní příslušníci (především Poláci) a jiní tuláci.

¹⁵⁸ ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Poměry v pohraničí. inv. č. 44, karton 5.

¹⁵⁹ Tamtéž. Činnost velitelství SNB v Litoměřicích. inv. č. 108, karton 9.

¹⁶⁰ SOkA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv.č.120, karton 126.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Poměry v pohraničí – správy. inv. č. 44, karton 5.

Jejich zločinné činnosti v okrese nešlo zabránit evidencí ani sledováním, neboť sem přicházeli i z okolních okresů. Polská repatriační komise si koncem roku 1945 stěžovala na příslušníky SNB a kriminální policie, kteří se údajně měli k polským repatriantům chovat hrubě. Měli jim být odebrány různé věci jako hodinky, prsteny, šaty,...¹⁶³

Dále bylo nutné, aby každá venkovská stanice SNB byla a zůstala obsazena alespoň 3 staršími příslušníky, jichž by bylo možné užít k vyšetřování trestných činů a jako velitelů hlídek. Zkušenost ukázala, že nově přijaté členy SNB bylo možno použít jako pomocné síly, ale trvalo delší dobu, než se zapracovaly k plnění samostatných úkolů.

V odlehlých a hůře přístupných obcích s nedostatkem českého obyvatelstva byly běžné případy rabování dobytka, drůbeže, potravin; vykrádání bytů, obchodů a zemědělských usedlostí z nichž byli odsunuti Němci. A to pochybnými existencemi, Poláky, válečnými zběhy a někdy i osobami v uniformách československé branné moci. Zákroky bezpečnostních složek vzhledem k rychlosti prováděných akcí byly téměř bez účinku. Vícečlenné skupiny lupičů, udánlivě vojáků ruské armády, většinou za noci přepadaly odlehlé samoty, ale i celé obce. Svůj lup nakládaly na motorová vozidla a odjížděly neznámo kam. Pronásledování těchto skupin bylo pro nedostatek pohonných hmot nemožné. Četnictvo disponující pouze jízdními koly nemohlo se v kopcovitém terénu do pronásledování zapojit.

Hlavní velitelství sboru národní bezpečnosti v Praze uložilo všem velitelům SNB v Čechách, aby v rámci svých služebních pravomocí učinili všechna potřebná opatření, aby v českém pohraničí nastaly co nejrychleji uspokojivé bezpečnostní poměry.¹⁶⁴ Podle došlých hlášení se bezpečnostní poměry v červenci a srpnu 1945 rychle zlepšily. Vzhledem k okolnostem poválečné doby, odsunu německého obyvatelstva a nedostatku zkušených příslušníků bezpečnosti je stále nebylo možno pokládat za normální – mírové. České obyvatelstvo přicházející do pohraničí velmi často nemělo pocit bezpečí. Pohraniční území bylo posilováno jednotkami SNB, které úzce spolupracovaly s vojenskými jednotkami.¹⁶⁵ Ačkoliv se pro posilování bezpečnosti dělalo, co mohlo, ještě v září 1945 bylo konstatováno, že pro nedostatek lidí dosud nebyly plně obsazeny četnické stanice v obcích Velké Žernoseky, Píšťany, Terezín a Žalhostice podle stavu

¹⁶³ ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Poměry v pohraničí. inv. č. 150, karton 24.

¹⁶⁴ ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Poměry v pohraničí – správy. inv. č. 55, karton 5.

¹⁶⁵ Tamtéž.

před Mnichovem.¹⁶⁶ Do pohraničí dokonce z vnitrozemí přicházeli i již vysloužilí penzisté a služebně starší gážisté.¹⁶⁷

V létě 1945 nebyly bezpečnostní poměry v okrese Litoměřice horší než v okolních pohraničních okresech, naopak je lze pokládat za příznivější.¹⁶⁸

¹⁶⁶ ABS Brno, A14 Zemské velitelství SNB Praha. Činnost velitelství SNB v Litoměřicích. inv. č. 108, karton 9.

¹⁶⁷ Tamtéž. Obsazení pohraničí bezpečností. inv. č. 55, karton 6.

¹⁶⁸ Tamtéž. Poměry v pohraničí-správy. inv.č.44, karton 5.

12. Přítomnost Rudé armády:

Litoměřický okres byl osvobozen armádami dvou zemí – Sovětského svazu a Polska. Vojáci obou armád byli českým obyvatelstvem srdečně vítáni, německé obyvatelstvo již bylo zdrženlivější. Nejrychleji se vyřešila úloha polské armády. 2. armáda Wojska Polskiego pod vedením brigádního generála Karola Świerczewského osvobodila 10. května 1945 Úštěk.¹⁶⁹ Polské vojsko, které se v okrese chovalo slušně bylo po třech dnech vystřídáno jednotkami RA a ještě v květnu 1945 opustilo území republiky.¹⁷⁰ RA se v okrese zdržela delší dobu a její přítomnost se zde silně projevovala.

Ve dnech bezprostředně následujících po osvobození Litoměřic, spolupracovala RA úzce s československými vojenskými, bezpečnostními i civilními orgány. Ve spolupráci s rudoarmějci byly vydávány jednotlivé vyhlášky. Na Litoměřicku např. 11. května 1945 o zákazu vstupu do skladů nepovolaným osobám, 13. května 1945 ujednání mezi RA a československou civilní a vojenskou správou o společném zajištění bezpečnosti ve městě, zásobování města potravinami a elektřinou, o přípravě evakuace říšských Němců, o organizaci zdravotní služby, odklizení trosk ve městě, atd.

V první polovině června 1945 byly jednotky RA staženy z jednotlivých obcí a byly soustředěny v Litoměřicích a Terezíně. Kontakty a spolupráce s RA byly v této době pro OSK nutností, ale i vítanou možností. S její pomocí byla v Litoměřicích i okrese prováděna policejní opatření, která by jinak nebyla možná.

Tak bylo na počátku června 1945 za asistence RA provedeno několik razíí. První v noci ze 3. na 4. června 1945 v Litoměřicích, která sloužila k zajištění nepřihlášených osob a hledání zbraní.

Dne 6. června 1945 v zájmu zlepšení veřejné bezpečnosti byla provedena policií a četnictvem za pomoci vojska a příslušníků RA razie v Litoměřicích, zaměřená na Poláky a jiné cizince potulující se po okolí, kteří se dopouštěli rabování domů, krádeží na polích a polní úrodě. Zajištěné osoby byly sovětským velitelem dopraveny do Terezína, eventuálně do Německa. Jednáním s RA bylo také dosaženo vyklizení

¹⁶⁹Stanislav Biman: Odsun Německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947. nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Konec války, osvobození a činnost Revolučního okresního výbor (do 31.5.1945)“.

¹⁷⁰Stanislav Biman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989, str. 17.

pracovního koncentračního tábora v dělostřeleckých kasárnách v Litoměřicích a pročistění okolních lesů od nepřátelských skupin za asistence četnictva a policie.

Bohužel osvoboditelé rozmístění na celém osvobozeném území Československa spáchali řadu činů kriminální povahy. Nejčastěji šlo o krádeže, ale násilné činy nebyly žádnou výjimkou. Oběťmi jejich činů bylo jak české, tak německé obyvatelstvo. Dne 21. srpna 1945 kolem druhé hodiny ranní přijela do obce Velká Javorská ve dvou nákladních a jednom osobním automobilu skupina asi 20 ozbrojených mužů. Někteří v uniformách ruské armády jiní v civilních šatech. Mluvili rusky, česky a německy. Vozidla zastavila uprostřed obce a ozbrojené skupinky se rozběhly do okolních stavení, kde loupily. Odcizily především hospodářská zvířata (krávy, vepře, husy,...). Kolem třetí hodiny ranní skupina vypálila do vzduchu varovnou dávku z automatických zbraní a odjela směrem na Českou Lípou.¹⁷¹

V listopadu 1945 odchází z okresu větší část jednotek RA a počet incidentů především krádeží klesl o dvě třetiny. Těmto událostem šlo velmi těžko zabránit, neboť oznámení docházela na kriminální úřadovnu opožděně, někdy i několik dní po činu. Popis pachatelů býval zpravidla nedostatečný a protože šlo o živly pohybující se z okresu do okresu, bylo pátrání ve většině případů bezvýsledné.

Dne 28. července 1945 byl ve Velemíně během vloupání ranou z pistole zastřelen Čech Jiří Jirkovský. Jako pachatel byl dopaden seržant ruské armády a předán hlídce OBZ v Litoměřicích. Takových případů byla celá řada.

Ruští vojáci byli i několikrát přistiženi při lovu zvěře v místních lesích. Že je samovolná honitba v Československu zakázána nebylo rudoarmějcům známo. Veškeré úlovky byly zabavovány.¹⁷²

„Vyskytlo se větší množství případů rabování zpravidla v bytech po odsunutých Němcích. Je pácháno ponejvíce členy ozbrojených tlup v uniformách ruských vojáků. (...) Tyto, byť ojedinělé vpády do obcí, ruší klidný život obyvatelstva a mají nepříznivý vliv i na osídlování odlehlých vesnic.

*Uvádím jeden případ zadržení tří ruských vojáků hlídkou stanice Ploskovice při pokusu o rabování. Byli dne 26. 7. 1945 předáni přivolané hlídce OBZ z Litoměřic. (...)*¹⁷³

¹⁷¹ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv. č. 120, karton 126.

¹⁷² ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Obsazení pohraničí – správy. inv. č. 20, karton 3.

¹⁷³ SOKA Lovosice, ONV Litoměřice 1945-1960. Ranní zprávy bezpečnosti 1945-1947. inv. č. 120, karton 126.

Na podzim roku 1945 se armády spojenců stahují z území Československa. Menší oddíly RA však na našem území přezimovaly. Jako zimoviště příslušníků RA, kteří byli rozmístěni na Litoměřicku, bylo vybráno město Terezín. Pověřenci NV sdělil tuto skutečnost dne 24. září 1945 telefonicky plukovník Hora z hlavního štábu československé armády. Přitom se předpokládalo, že i po příchodu posádky RA bude třeba zajistit řízení obecních záležitostí, protože na katastru města zůstane asi 250 civilních osob.¹⁷⁴ Generál Komarov, velitel jednotek určených k přezimování, však nařídil vyklizení města všemi civilními osobami s výjimkou hasičů a osob obsluhujících veřejná zařízení. Toto nařízení bylo realizováno do 12. října 1945.¹⁷⁵ Výnosem Zemského národního výboru v Praze ze 17. října 1945 bylo předání města pod sovětskou vojenskou správu provedeno i formálně.

RA pro potřeby zimního ubytování svých vojáků zabavila část terezínské majetkové podstaty, zahrnující bytové a kancelářské zařízení, uhlí a koks, dříví, peřiny a matrace. RA definitivně opustila Terezín a litoměřický okres k 26. lednu 1946.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Vojtěch Blodig, Město poznamenané tragédií poválečný Terezín v letech 1945-1946. In. Terezínské listy č. 24, Terezín 1996, str. 10.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 13.

Závěr:

Léto 1945 je v českých moderních dějinách přelomovým obdobím. Celá Evropa procházela změnami a ani Československo nebylo výjimkou. České pohraničí se však proměnilo daleko radikálněji. V těchto měsících byly v pohraničí položeny základy k celkové proměně tohoto území. Když byla proměna o pár let později dokončena, měly již pohraniční oblasti úplně jiný charakter. Vývoj událostí v letních měsících roku 1945 byl na Litoměřicku v několika ohledech specifický ba dokonce vyjímečný.

Na konci války došlo v litoměřickém okrese ke značné koncentraci německých branných sil, které nakonec byly poslány buď do Prahy k potlačování povstání, nebo se tudy pokoušely prchnout před postupující RA do amerického zajetí. Okres byl jedním z mála, který byl osvobozen dvěma armádami zároveň. Polská armáda osvobodila východní části okresu a ve velmi krátké době přenechala svoje pozice armádě ruské, která osvobodila podstatnou část zdejšího území a dokonce se zde ještě 10. května 1945 stačila střetnout se zbytky německé armády. Bohužel i zde si poslední válečné dny vyžádaly větší počet obětí na životech, především mezi vězni koncentračního tábora v Terezíně, pracovního tábora Richard, ale i mezi civilním obyvatelstvem města Litoměřice.

Litoměřický okres byl jedním z mála, kde se ustanovil RNV bez spoluúčasti komunistů, kteří se zde však velice rychle začali podílet na moci. RNV se podařilo úspěšně převzít moc nad městem z rukou nacistů bez významnějších ztrát. V jiných oblastech pohraničí bylo po skončení války přebírání moci složitější, jinde dokonce vznikala mocenská vakua. Zde byla od počátku poměrně stabilní situace, neboť již během revolučních dnů do města dorazily dobrovolnické oddíly RG, pořádkové policie a vojáků ze sousedního okresu Roudnice nad Labem, které ve velmi krátké době významnou měrou napomohly ke stabilizaci poměrů. Významným partnerem zajišťujícím bezpečnost se v této době stává RA, která významnou měrou spolupracovala s místními orgány civilní správy a bez které by se řada opatření jen těžko uváděla v život. Ruská armáda se stala klíčovým partnerem správy na celém osvobozeném území ČSR. Osvoboditelé však s sebou na osvobozené území přinesli i řadu problémů v podobě kriminálních činů, kterých se dopouštěli. Velmi časté byly krádeže téměř čehokoliv, ale ani násilné činy v podobě vražd a znásilňování nebyly

neobvyklé. Naše bezpečnostní orgány na ně byly krátké, protože příslušníci RA nepodléhali československé jurisdikci a zároveň se dařilo objasnit jen zlomek případů.

Několik dní po osvobození začalo být české pohraničí vojensky obsazováno. Litoměřickým okresem projížděly oddíly československé armády nebo RG. Pro některé z nich se Litoměřicko stalo operačním prostorem. I zde se objevily ozbrojené skupiny příslušníků zbraní SS, které se skrývaly v lesích a jež se musely násilím pacifikovat. Jejich poslední hnízdo bylo likvidováno až na konci května 1945. Okresem procházela jedna z nejdůležitějších železničních tratí spojující Prahu s průmyslově důležitými severními Čechami, proto se zde objevilo i několik obrněných vlaků, jejichž úkolem bylo zajištění železničního spojení kvůli zásobování. Dále plnily průzkumné a strážní úkoly.

Bylo nutné obnovit místní správu a samosprávu, která zpočátku narážela na potíže pro nedostatek schopných lidí. Pro období bezprostředně po skončení 2. světové války bylo v pohraničí, ale i pro řadu míst ve vnitrozemí běžné, že se rozhodnutí a nařízení nepředávala v písemné formě, ale pouze ústně, a to v přímém osobním styku nebo přenosem přes několik lidí. Vyskytovaly se rovněž situace, kdy byl tento druh komunikace vzhledem k charakteru a obsahu zprávy cíleně využíván. Proto pro období května 1945 máme jen minimum písemných pramenů pro činnost RNV a řadu věcí se dovídáme zpětně nebo z osobních svědectví. Správní orgány na Litoměřicku začaly normálně fungovat až počátkem června 1945. V průběhu června byly revoluční národní výbory v celém pohraničí direktivně rušeny a nahrazovány. Teprve od této doby máme dostatek písemných materiálů o činnosti OSK v Litoměřicích. Velkým problémem se ukázalo ustavování MNV a MSK především v ústěckém soudním okrese, který byl z drtivé většiny obydlen německým obyvatelstvem. České obyvatelstvo zde žilo jen v malém počtu a příliv osídlenců sem byl pozvolný. Bylo běžné, že pro nedostatek vhodných lidí se jmenovali správní komisaři pro jednu a více obcí. V těchto čistě německých oblastech zůstala správa de facto v rukách německých starostů. Což byl jev vyskytující se ve většině čistě německých oblastí pohraničí. Stávalo se, že MNV byly nahrazovány MSK, které se u obyvatelstva těšily větší autoritě. Ačkoliv správa okresu narážela na problémy, nedocházelo k chaotické situaci, neboť v čele litoměřického okresu od počátku stála silná autorita OSK, která úspěšně řešila veškeré potíže. V jiných oblastech pohraničí bývala situace daleko horší. Na konci srpna 1945 pak byly

k litoměřickému okresu znovu připojeny oblasti, které se po Mnichovské dohodě staly součástí okresu Roudnice nad Labem. Takovýchto okresů bylo jen pár.

Vedle správního aparátu bylo potřeba v pohraničí opět vybudovat bezpečnostní složky, o které by se správa mohla opřít. V prvních poválečných dnech tyto úkoly plnili, jak už bylo řečeno, především dobrovolníci a vojáci. Nicméně strukturu četnických stanic podle schématu z předválečného období se dařilo obnovovat jen pozvolna a jakž takž byla dotvořena ke konci června 1945. Zásadním problémem byl opět nedostatek kvalifikovaných osob, ale i nedostatek pohonných hmot, který značně omezoval akceschopnost bezpečnostních složek.

V létě 1945 se začalo s perzekucí německého obyvatelstva a jeho následným odsunem z území Československa. Nařízení, kterým se zde Němci museli podříditi se zásadně nelišila od normy platící jinde. Nařízení sloužila k omezení jejich volného pohybu a osobní svobody. Museli nosit bílou pásku na levém lokti a platila pro ně pracovní povinnost. Na práci byli nasazováni především v místním zemědělství a také na nejrůznější práce pro ruskou armádu. I zde se našla skupina antifašistů, která byla z těchto protiněmeckých opatření vyjmuta. Významnou roli však na Litoměřicku nehráli.

Jejich odsun už doprovázelo několik odlišností. S odsunem Němců z okresu započal již v květnu ROND a týkal se pouze města Litoměřice. Argumentem byla přelidněnost města a tato akce se měla týkat válečných zajatců, uprchlíků a především říšských Němců, kteří sem přišli až po roce 1938. O rozsahu a průběhu této akce nemáme podrobnější informace, neboť nebyla písemně podchycena. S vykazováním Němců z území republiky bylo započato v průběhu května 1945 i na jiných místech pohraničí. Dobře informováni jsme až o další fázi odsunu, která započala v červnu 1945 a byla směřována do sovětské okupační zóny v Německu. Tato fáze byla zastavena na počátku srpna 1945, protože Sověti přestali zvládat příjem vysídlenců a zároveň vítězné mocnosti rozhodly, že s odsunem Němců bude pokračováno na jaře následujícího roku (v jiných částech pohraničí však byly odsuny zastaveny až v září 1945). Během této akce byly odsunuty asi dvě třetiny německého obyvatelstva, které se po skončení války nacházelo na území litoměřického okresu. Zásadním rozdílem oproti jiným okresům v pohraničí bylo, že organizaci odsunu Němců z okresu neorganizovala armáda, ale samotná OSK v Litoměřicích, i když samozřejmě ve spolupráci s armádou a četnictvem, zajišťující logistiku věci. Podle dochovaných pramenů probíhal odsun spořádaně a bez

větších obtíží, německé obyvatelstvo se chovalo pokojně. Nedocházelo zde k excesům jako jinde v pohraničí, ale i zde došlo k bezpráví páchaném na Němcích. Docházelo k jejich okrádání, bití a jiným násilným činům, které však byly spíše vzácností.

Zvláštní roli v této době hrálo internační středisko, které vzniklo v prostorách bývalého koncentračního tábora v Malé poevnosti Terezín. Za jakých okolností a kdo inicioval vznik tábora dnes nejsme schopni určit, opět pro nedostatek písemných pramenů. Tábor platil za jedno z nejtvrděších zařízení sloužící ke koncentraci německého obyvatelstva v celém Československu. Docházelo zde k řadě násilných činů na jejichž následky řada lidí zemřela. Okrádání a šikana vězňů byla každodenní praxí. Situace se zde změnila k lepšímu až s výměnou vedení koncem června 1945, které se zde samo ustanovilo z bývalých vězňů v prvních dnech po osvobození tábora.

Klíčovou roli v pohraničí sehráli osídlenci, kteří přicházeli do pohraničí již v prvních dnech po osvobození, na jiných místech již dokonce v průběhu revolučních událostí. V první řadě se vraceli starousedlí Češi, kteří z pohraničí odešli v roce 1938. Litoměřicko v tomto ohledu nebylo výjimkou. Pro místní kraj, vzhledem k absenci významnějšího průmyslu, bylo prioritou obsazení zemědělské půdy, zajištění hladkého průběhu nadcházející sklizně a následného zásobování. Ačkoliv došlo k menším ztrátám na úrodě způsobeným nedostatkem pracovních sil, byla sklizeň úspěšně dokončena. Většinu nově usedlého obyvatelstva tvořili lidé ze sousedního okresu, středních a východních Čech, ale objevili se zde i krajané ze zahraničí. Takovou významnou skupinou se stali tzv. volynští Češi, příslušníci svobodovy armády ze SSSR. Na Litoměřicku a v několika dalších okresech českého pohraničí se jich usadilo několik tisíc. Jejich usazování však všude provázela řada potíží. Ačkoliv i zde se objevili nechvalně známí „zlatokopové“, byl litoměřický okres jedním z mála, kde osídlení, vzhledem k úrodnosti kraje a příhodným životním podmínkám, proběhlo velice rychle a bez větších obtíží.

Až na krátké období několika týdnů května je vývoj událostí léta 1945 na Litoměřicku dobře podchycen písemnými prameny a podává ucelenou podobu, kterou jsem se snažil zachytit i ve své práci.

Prameny:

Nepublikované:

Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích (dále jen SOkA Lovosice)

Fond ONV Litoměřice 1945-1960

Fond MNV Litoměřice 1945-1960

Fond Internační středisko Terezín 1945-1948 (1953)

Fond Osídlovací komise ministerstva zemědělství v Litoměřicích 1945-1950 (1958)

Kronika města Litoměřice

Kronika města Lovosice

Vojenský ústřední archiv Praha (dále jen VÚA Praha)

Fond MNO 1945

Fond SPON

Fond Styční důstojníci MNO (1945-1950)

Fond Velitelství vojenské oblasti 1 (1945-1950)

Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice (dále jen ABS Brno)

Fond Sekretariát MV (A2/1)

Fond Zemské velitelství SNB Praha (A14)

Fond Hlavní velitelství SNB (A17)

Fond Správa StB Ústí nad Labem – I.díl (B4)

Dobový tisk:

Litoměřický kraj 1945

Svobodný Máchův kraj 1946

Svobodné slovo 1946

Literatura:

- von Arburg Adrian, Staněk Tomáš: Organizované divoké odsuny? In. Soudobé dějiny č. 3 – 4. Praha 2005.
- von Arburg Adrian (ed.), Staněk Tomáš: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Praha 2010.
- Beneš Zdeněk (ed.): Rozumět dějinám. Praha 2002.
- Benešová Miroslava: Situace v Terezíně po skončení války. In. Terezínské listy č.18. Terezín 1990.
- Biman Stanislav: Odsun Německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947. nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga)
- Biman Stanislav, Cílek Roman: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1990.
- Blodig Vojtěch: Město poznamenané tragédií, Poválečný Terezín v letech 1945-1946. In. Terezínské listy č.24. Terezín 1996.
- Fiala Jaromír: Koncentrační tábor v Litoměřicích. In. Vlastivědný sborník. Litoměřice 1965.
- Frühauf František: 20 let od osvobození Lovosic Sovětskou armádou. In. Vlastivědný sborník. Litoměřice 1965.
- Kolektiv autorů: Dějiny města Litoměřic. Litoměřice 1997.
- Kural Václav: Místo společenství-konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938-1945). Praha 1994.
- Křen Jan: Češi, Němci, odsun. Praha 1990.
- Kučera Jaroslav: Odsun nebo vyhnání? Praha 1992.
- KučeraJaroslav: Odsunové ztráty německého obyvatelstva. Praha 1992.
- Macek Jaoslav: Osvobození Litoměřic. In. Vlastivědný sborník. Litoměřice 1965.
- Markel Martin: Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945-1949. Brno 2002.
- Oberhel Hynek: Odsun sudetských Němců z politického okresu Litoměřice 1945-1946, Bakalářská diplomová práce. Brno 2008.
- Poloncarz Marek: Opomenutá kapitola terezínských dějin- Internační tábor pro německé obyvatelstvo. In. Terezínské listy č.25. Terezín 1997.
- Poloncarz Marek: Internační tábor pro německé obyvatelstvo-Malá pevnost Terezín 1945-1946. Terezín 1997.
- Radvanovský Zdeněk: „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002.

Sládek Milan: Němci v Čechách. Praha 2002.

Staněk Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha 1991.

Staněk Tomáš: Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha 2005.

Staněk Tomáš: Perzekuce 1945. Praha 1996.

Staněk Tomáš: Tábory v českých zemích 1945-1948. Praha 1996.

Staněk Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948. Ostrava 1992.

Trhlinová Marie: Osvobození koncentračního tábora v Litoměřicích. In. Vlastivědný sborník. Litoměřice 1975.

Seznam zkratek:

ČSR – Československá republika
HJ – Hitlerjugend (polovojenská mládežnická organizace NSDAP)
Kčs – Koruna československá
MNO – Ministerstvo národní obrany
MNV – Místní národní výbor
MNSK – Místní národní správní komise
MSK – Místní správní komise
MV – Ministerstvo vnitra
NSB – Národní sbor bezpečnosti
NSDAP - Národně socialistická německá dělnická strana (německy
Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)
NV – Národní výbor
OBZ – Obranně bezpečnostní zpravodajství
ONV – Okresní národní výbor
OSK – Okresní správní komise
RA – Rudá armáda
RG – Revoluční garda
RONV – Revoluční okresní národní výbor
SA – Sturmabteilung (úderný oddíl, polovojenská organizace NSDAP)
SNB – Sbor národní bezpečnosti
s. o. – soudní okres
SPON – Styční důstojníci pro odsun Němců
SS – Schutzstaffel (ozbrojené jednotky nacistického Německa)
SSSR – Sovětský svaz socialistických republik
ÚNB – Úřad národní bezpečnosti
ZČV – Zemské četnické velitelství
ZNV – Zemský národní výbor
ZVSNB – Zemský výbor sboru národní bezpečnosti

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1: Vyhláška o vzniku Úřadu národní bezpečnosti:¹⁷⁷

**Okresní správní komise
úřad Národní bezpečnosti
v Litoměřicích**

Vyhláška

Výnosem ministerstva vnitra ze 3. července 1945, čís. 3610-20/6-45-V/4 byl zřízen v Litoměřicích u Okresní správní komise Úřad národní bezpečnosti, jehož působnost je až do další úpravy řízena předpisy platnými dne 29. září 1938 pro státní policejní úřad v Litoměřicích.

Podle vl. nařízení č. 10/1937 a 131/1938 Sb. z. a nař. se souhlasem Okresní správní komise se upravuje místní i věcná příslušnost tohoto úřadu prozatím takto: v celém politickém okrese litoměřickém, t. j. v soudních okresech Litoměřice, Lovosice a Ústěku patří do působnosti úřadu tyto záležitosti:

- 1) péče o veřejný pořádek, klid a veřejnou bezpečnost
- 2) záležitosti ohlašovací, záležitosti cestovních pasů a cizinců, jakož i záležitosti pohraničního styku a všeobecných občanských legitimací
- 3) policie spolková a shromažďovací
- 4) policie tisková
- 5) výkon policie v oboru zbraní a střeliva, jakož i provádění policejně-bezpečnostních ustanovení předpisu o třaskavinách
- 6) policie divadelní, povolování veřejných produkcí, výstav a představení (kromě divadelních koncesí a kinematografických licencí), schvalování předkládaných programů a textů písní
- 7) policejní trestní pravomoc podle čl. 3 zákona o organizaci politické správy ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. z. a nař.

¹⁷⁷ ABS Brno, A17 Hlavní velitelství SNB. Různé. inv. č. 14, karton 112.

- 8) rozhodování o postrku, o vyhostění podle zákona ze dne 27. července 1871, č. 88 ř. z. jakož i dávání pod policejní dozor
- 9) policejní úřední úkony podle ustanovení trestního řádu soudního v rozsahu výše uvedené pravomoci
- 10) úkoly, které v rámci výše uvedené pravomoci jsou státním policejním úřadům platnými předpisy zvlášť uloženy

Kromě toho patří v obcích Litoměřice a Pokratice, kde koná službu uniformovaná policejní stráž, do pravomoci úřadu tyto záležitosti:

- 1) péče o bezpečnost osoby a majetku
- 2) péče o bezpečnost a snadnost dopravy na cestách po stránce v předešlém bodě zmíněné a policejní záležitosti při dopravě železniční a letecké
- 3) povolování maškarních a veřejných plesů a tanečních zábav
- 4) dohled k výčepům, hostincům a zájezdním hostincům, kavárnám, noclehárnám, veřejným shromaždištím, zábavním místům a podobným podnikům; dozor ke hrám na veřejných místech a výkon předpisu o policejní hodině zavírací
- 5) policie mravností
- 6) policie čelední
- 7) výkon řádu pro fiakry
- 8) policejní úřední úkony podle ustanovení zákona ze dne 11. července 1922, č. 241 Sb. z. a n., o potírání pohlavních nemocí
- 9) policejní úřední úkony podle ustanovení trestního řádu soudního
- 10) úkoly, které v rámci výše uvedené pravomoci jsou státním policejním úřadům platnými předpisy zvlášť uloženy

Úřad je umístěn v Litoměřicích, Štefánikova (Pekařská) ulice č. 2

Přednosta úřadu státní bezpečnosti:
komise:

Dr. Hruška,

v. r.

Předseda okresní správní

V. Leibner,

v. r.

Příloha č. 2: Jmenování Václava Leibnera předsedou OSK Litoměřice:¹⁷⁸

Pan

30. května 1945

Dr. Václav Drdek,

správní komisař,

Litoměřice-----

Ministerstvo vnitra jmenovalo podle § 6 vlád. nařízení ze dne 5. května 1945 (Sb. z. a .n. č. 4) předsedou okresní správní komise p. Václava Leibnera a dalšími členy této komise pány: Václava Bejšovce [referát vnitřní a státní bezpečnosti], Františka Hejduka [referát dohled nad okresním majetkem], Jaroslava Helcla [referát finanční], ing. Jana Homolku [referát zemědělství a lesnictví], Josefa Kratochvíla [referát kulturní], Josefa Novotného [referát zásobování], Jiřího Reynoldsa [referát věcí sociálních a ochrany práce], Bohumila Runštuka [referát dopravy] a Antonína Starostu [referát průmyslu a veřejné práce] pro okres Litoměřice, což se Vám dává tímto na vědomí.

Ministr

¹⁷⁸ Národní archiv Praha, Litoměřice 1945. inv. č. B 2111, karton 1864.

Příloha č. 3: Transporty:¹⁷⁹

Dne 25. června 1945 proběhl první transport 751 Němců z Úštěka. Shromaždištěm bylo úštěcké nádraží. Vzhledem k tomu, že úštěcký soudní okres byl z drtivé většiny osídlen německým obyvatelstvem, byly další transporty z této oblasti pozastaveny, dokud sem nepřijdou Češi z vnitrozemí. Okamžitým odsunem Němců by se oblast stala téměř liduprázdnou a hlavně by přišla celá úroda v niveč, protože by ji neměl kdo sklízet.

Dne 26. června 1945 transport 654 Němců z Litoměřic, jednalo se o starší a práce neschopné osoby. Většinou ženy, muži tvořili pouze 10%. Vlak odjel z horního nádraží ve 23 hodin.

Dne 27. června 1945 transport 563 Němců z obcí Großendorf (14), Heřmanice (73), Janovice (33), Kolné (22), Kravaře (332), Lobetanz (8), Rané (26), Sezimky (11), Stvolínské Petrovice (15), Velká Javorská (29). Tento odsun provedla vojenská posádka (28. pěší pluk) z České Lípy, aniž by byla litoměřická úřadovna informována.

Dne 28. června 1945 transport 622 Němců z Lovosic. Akce byla zahájena v 6 hod. ráno. Na shromaždišti převzal evakuované poručík 42. pěšího pluku Bohumil Jangl. Transport odjel ve 22 hod. Několik ruských vojáků začalo samovolně prohledávat osoby a zavazadla. Byli upozorněni, že tuto činnost provedou naše orgány.

Téhož dne 28. června 1945 proběhl transport 546 Němců z obcí Bílý Kostelec (50), Brusov (32), Držovice (51), Dubičná (43), Habřina (73), Konojedy (153), Lukov (49), Pohorsko (25), Rutte (17), Svobodná Ves (7), Starosti (11), Třebín (35). Odsun proveden 28. pěším plukem z České Lípy.

Dne 29. června 1945 transport 722 Němců. Z obvodu četnické stanice Úštěk 345 osob, shromaždiště na nádraží v Úštěku. Z obvodu četnické stanice Liběšice 377 osob, shromaždiště na nádraží v Liběšicích. Obě vlakové soupravy se spojily v Liběšicích a odjely ve 22 hod.

Dne 1. července 1945 transport 351 Němců z obcí Dolní Vysoké (30), Dolní Šebířov (34), Horní Vysoké (21), Levín (162), Levínské Petrovice (54), Mukařov (32), Načkovice (18). Odsun proveden 28. pěším plukem z České Lípy.

¹⁷⁹ Stanislav Biman: Odsun Německého obyvatelstva z okresu Litoměřice 1945-1947. nepublikovaný rukopis (osobní archiv Adriana von Arburga), nestránkováno, kapitola „Odsun květen-srpen 1945“.

Dne 3. července 1945 transport 753 Němců z obcí Čížkovice (188), Lovosice (93), Lukavec (178), Prosmyky (57), Radostice (30), Siřejovice (25), Sulejovice (108), Vchynice (42), Želechovice (32). Shromaždiště na nádraží v Lovosicích.

Dne 4. července 1945 transport 684 Němců z obcí Býčkovice (90), Dolní Chobolice (150), Horní Řepčice (56), Liběšice (75), Ploskovice (68), Soběnice (81), Těchobuzice (49), Trnoblany (97), Velký Újezd (18). Shromaždiště na nádraží v Liběšicích a Ploskovicích, kde se obě soupravy spojily.

Dne 6. července 1945 transport 586 Němců z Litoměřic (322) a Pokratic (264).

Dne 7. července 1945 transport 894 Němců z obcí Kamýk (25), Knobloška (1), Litoměřice (2), Malič (13), Michalovice (66), Miřejovice (89), Mlékojedy (112), Pišťany (92), Podviní (85), Trnovany (92), Velké Žernoseky (76) a Žalhostice (187). Shromaždiště na nádraží v Litoměřicích a Žalhosticích, kde se obě soupravy spojily. Obec Podviní původně neplánována.

Dne 10. července 1945 transport 720 Němců z obcí Dolní Nezly (78), Horní Nezly (30), Chudoslavice (87), Myštice (74), Maškovice (38), Ploskovice (42), Podviní a Trnovany (46), Pohořany (43), Skalice (65), Starý Mlýnec (71), Vinné (22) a Žitenice (124). Shromaždiště na nádraží v Ploskovicích a Litoměřicích, kde se obě soupravy spojily. Obce Maškovice a Starý Mlýnec původně neplánovány.

Dne 11. července 1945 transport 772 Němců z obcí Dolní Šebířov (12), Dolní Týnec (106), Dolní Vysoká (17), Horní Šebířov (10), Horní Vysoká (12), Hradec (8), Hradiště (6), Jirošice (2), Klínky (18), Kotelice (47), Knínice (114), Levín (40), Levínské Petrovice (31), Lhotsko (22), Litoměřice (2), Lovečkovice (53), Lukavice (27), Náckovice (28), Srdov (55), Starý Týn (44), Touchořiny (74), Týniště (42) a Zelený Les (4). Shromaždiště na nádraží Lovečkovice.

Dne 12. července 1945 transport 1 015 Němců z obcí Drahobuz (119), Encovany (70), Hrušovany (115), Jištěrpy (94), Křešice (218), Libínky (62), Nučnice (82), Okna (23), Polepy (120), Sedlec (27), Třeboutičky (57) a Vrbice (28). Shromaždiště na nádraží v Polepech a Křešicích, kde se obě soupravy spojily. Vlak odjel směrem na Pirnu.

Dne 14. července 1945 transport 695 Němců z obcí Babina I. (24), Církvice (50), Čerěníštně (23), Hlinná (34), Kunratice (17), Lbín (18), Libochovany (230), Řepnice (160), Sebužín (124) a Tlučeň (13). Shromaždiště na nádraží v Libochovanech a Sebužíně, kde se obě soupravy spojily ve 2 hod. ráno.

Téhož dne 14. července 1945 transport 84 Němců z obcí Litice (48), Ráj (11), Sterndorf (25). Odsun proveden 28. pěším plukem z České Lípy.

Dne 15. července 1945 transport 801 Němců z obcí Blíževedly (31), Domašice (93), Habřina (5), Horní Chobolice (56), Kalovice (72), Litice (9), Mladé (56), Ostré (37), Robeč (48), Sterndorf (7), Svobodná Ves (30), Úštěk (149), Velký Hubenov (193) a Zimoř (15). Shromaždiště na nádraží v Liběšicích a Úštěku, kde se obě soupravy spojily. Původně plánováno i vysídlení obcí Juliánov a Černčí ke kterému na konec nedošlo.

Dne 16. července 1945 transport 845 Němců z obcí Bílinky (42), Boreč (31), Březno (31), Chotiměř (53), Kocourov (25), Lhota (39), Malé Žernoseky (115), Medvědice (89), Milešov (77), Opárno (50), Pálec (26), Režný Újezd (31), Teplá (20), Velemín (200) a Vlastislav (16). Shromaždiště v Chotiměřích a Lovosicích, kde se obě soupravy spojily. Původně ještě plánována obec Zbožná, naopak neplánovány obce Teplá a Vlastislav.

Dne 17. července 1945 transport 1 668 Němců z obcí Blíževedly (416), Břehoryje (60), Domašice (53), Laden (56), Liběšice (250), Lukov (84), Nová Ves (9), Obrok (24), Rašovice (188), Rochov (28), Schönborn (36), Skalka (66), Strážiště (44), Tetčiněves (93), Vědlice (265). Odsun proveden 28. pěším plukem z České Lípy.

Téhož dne 17. července 1945 transport 274 Němců z Prackovic. Odsun provedl 42. pěší pluk z Ústí nad Labem.

Dne 18. července 1945 transport 838 Němců z obcí Bílý Újezd (60), Bořislav (47), Dobkovice (50), Hrušovka (61), Kletečná (50), Lhotka (90), Libochovice (120), Lovosice (1), Radejčín (92), Velemín (118) a Velemín – Mlýnec (36), Záhoří (25), Zbožná (50), Žim (36). Shromaždiště na nádraží v Dobkovicích a Žimi, kde se soupravy spojily. Původně neplánováno vysídlení z obcí Bořislav, Hrušovka, Lhotka, Lovosice, Mlýnec, Velemín a Zbožná, naopak původně ještě plánována obec Prackovice.

Dne 19. července 1945 transport 495 Němců z obcí Dolní Řepčice (19), Horní Týnec (57), Rýdeč (60), Řepčice (42), Soběnice (95), Staňkovice (34) a Třebušín (188). Shromaždiště na nádraží v Ploskovicích. Tato souprava byla v Litoměřicích spojena s transportem 550 litoměřických Němců. Původně plánováno i vysídlení obcí Letouny, Všeradice a Záběleč.

Dne 20. července 1945 transport 922 Němců z obcí Děkovka (36), Dlažkovice (137), Chraštany (3), Jenčice (86), Kololeč (5), Košťálov (35), Leská (22), Lipá (39),

Mrsklesy (58), Obřice (39), Pnětluky (45), Podsedice (28), Skalice (77), Skalka (19), Staré (2), Sutom (28), Teplá (71), Třebenice (150), Třebívlice (2) a Vlastislav (38). Shromaždiště na nádraží v Třebenicích.

Dne 23. července 1945 transport 700 osob z obcí Babina II. (24), Byňov (26), Bláhov (21), Doubravice (22), Haslice (58), Homole (93), Maškovice (4), Německá Lhota (108), Nová Ves (22), Pohoří, Proboštov (60), Řetouň (29), Suletice (42), Tašov (171), a Zálezly (20). Shromaždiště na nádraží ve Velkém Březně.

Dne 24. července 1945 transport 958 Němců z obcí Encovany (79), Hrušovany (89), Křešice (92), Nučnice (37), Okna (26), Polepy (262), Sedlec (68), Trnová (61), Třeboutice (25), Vrbice (32) a Záhořany (189). Shromaždiště na nádraží v Polepech a Křešicích. Původně neplánováno vysídlení obce Okna.

Dne 25. července 1945 transport 980 Němců z obcí Malič – Knobloška (75), Michalovice (43), Píšťany (88), Pokratice (474), Velké Žernoseky (110) a Žalhostice (190). Shromaždiště na nádraží v Litoměřicích a Žalhosticích, kde se soupravy spojily.

Dne 26. července 1945 transport 1 106 Němců z obcí Litoměřice (976) a Pokratice (230).

Dne 27. července 1945 transport 821 Němců z obcí Hrušovka (6), Chotiměř (2), Lovoš (1), Lovosice (236), Malé Žernoseky (83), Medvědice (40), Milešov (100), Opárno (44), Radejčín (11), Prosmyky (74), Sulejovice (95), Velemín (36), Vchynice (81) a Zbožná (12). Shromaždiště na nádraží v Chotiměři a Lovosicích, kde se obě soupravy spojily. Původně neplánováno vysídlení obcí Chotiměř a Lovoš, naopak původně plánováno vysídlení obcí Březno, Kletečná a Mlýnec.

Dne 30. července 1945 transport 717 Němců z obcí Býčkovice (212), Dolní Nezly (13), Dolní Řepčice (33), Horní Nezly (11), Horní Řepčice (172), Maškovice (37), Ploskovice (15), Soběnice (61), Staňkovice (55), Těchobuzice (31) a Velký Újezd (77). Shromaždiště na nádraží v Ploskovicích.

Dne 31. července 1945 transport 593 Němců z obcí Babina I. (39), Církvice (33), Čerěníš (49), Hlinná, Kamýk (39), Kunratice (28), Libochovany (100), Tlučeň (28) a Sebzín (277). Shromaždiště na nádraží v Libochovanech a Sebzíně, kde se obě soupravy spojily. Původně plánováno vysídlení obce Řepnice.

Dne 1. srpna 1945 transport 808 Němců z obcí Bílý Kostelec (17), Blíževedly (56), Brusov (11), Großendorf (9), Heřmanice (117), Janovice (32), Kolná (11), Konojedy (88), Kravaře (178), Litice (52), Lobetanz (21), Pohorsko (5), Ráj (12), Rané (42),

Sezímky (43), Sterndorf (44), Stvolínské Petrovice (19), Třebín (7) a Velká Javorská (44). Shromaždiště na nádraží v Kravařích.

Dne 2. srpna 1945 transport 929 Němců z obcí Bukov (21), Bukovina (29), Dolní Šebířov (3), Dolní Vysoká (19), Držovice (36), Grünwald (6), Habřina (69), Hradiště (12), Kalovice (52), Klínky (5), Knínice (3), Levín (66), Lovečkovice (50), Lukov (18), Muckov (5), Mukařov (25), Načkovice (20), Nový Týn (45), Obrok(3), Ostré (46), Robeč (76), Rochov (57), Srdov(24), Starý Týn (31), Touchořiny (40), Týniště (26), Úštěk (142). Shromaždiště na nádraží v Levíně a Úštěku, kde se soupravy spojily.

Dne 6. srpna 1945 transport 758 Němců z města Litoměřice.

Příloha č. 4: Zpráva o průběhu odsunu německého obyvatelstva:¹⁸⁰

Okresní četnické velitelství Litoměřice

Litoměřice 30. června 1945

Čís. jedn. 85/2/45

Věc: Úštěk a Liběšice s přilehlými obcemi-evakuace německého obyvatelstva

Okresní správní komise

Litoměřice

Oznamuji průběh evakuace německého obyvatelstva v Úštěku a Liběšicích s přilehlými obcemi:

S evakací bylo započato dne 29. června 1945 o 6. hod. K evakuační akci bylo použito 26 četníků z vlastního okresu a četa vojáků přidělená od posádkového velitelství v Úštěku. Bylo utvořeno 24 hlídek. Každá pozůstávala z jednoho četníka a jednoho neb dvou vojáků.

Úkol hlídek: u rodin k vystěhování určených vykonati soupis a zajištění peněz, skvostů a jiných cenných předmětů, dohled na váhu a obsahem povolených osobních zavazadel, odbavování evakuovaných na shromaždiště a zajištění majetku v bytech uzamknutím a zapečetěním.

Bylo evakuováno celkem 722 osob a to 345 z obvodu četnické stanice Úštěk a 377 z obvodu četnické stanice Liběšice (z Liběšic vystěhováno 239 osob). z obvodu četnické stanice Úštěk byli shromážděni na nádraží v Úštěku, z obvodu četn. stanice Liběšice na nádraží v Liběšicích. Obě část vlakové soupravy spojily se na nádraží v Liběšicích a kolem 22. hod. transport odjel pod vedením poručíka MUDr. Václava Holohlavého od posádkového velitelství v Úštěku.

Nikde nedošlo k žádným incidentům ani závadám. Evakuační práce řídil okr. četn. vel. nadp. výk. Václav Chyňava. Dohledacím důstojníkem na shromaždišti v Úštěku byl poručík MUDr. Václav Holohlavý a na nádraží v Liběšicích ppor. pěch. Stanislav Pecina, oba od pěš. pl. 2.

Hlídkami zajištěné cenné věci byly s příslušnými soupisy odevzdány na stanoveném místě sběru, t. j. veliteli četn. stanice v Úštěku z vlastního obvodu a veliteli četn. stanice v Liběšicích též z vlastního obvodu. Tyto věci dopravili oba velitelé k okresní správní

¹⁸⁰ ABS Brno, A14 zemské velitelství SNB Praha. Evakuace Němců z Litoměřic. inv. č. 51, karton 6.

komisi v Litoměřicích dne 30. června 1945 a zde je osobně odevzdali při sepsání odevzdávacího protokolu.

Seznam zajištěných věcí byl v každém případě podepsán velitelem hlídky a při zajištění přítomným vojínem.

Klíče od bytů vystěhovaných rodin byly na potvrzení odevzdány místním národním výborům. Jsou označeny adresou majitelů bytů.

Pokud jde o několik vystěhovaných majitelů hospodářství, zvláště v Liběšicích, vešel jsem v osobní styk s kpt. Josefem Jonákem dohledacím hospodářským činitelem v okrese za účelem zařízení potřebného nerušenému chodu hospodářství a nutného soupisu. Týž na místě zařídil potřebné.

Okresní četnický velitel